

กายคฤหะ
หรือเรือนค้อกาย

สมเด็จพระยามหาราชานุภาพ
ทรงพระนิพนธ์

พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

294.301

วงสนธิอนุรักษ์

ด64ก 2493

(พิมพ์ที่กรุงเทพฯ)

ที่ จังหวัดนครนายก

วันที่ ๑๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๓

คำนำ

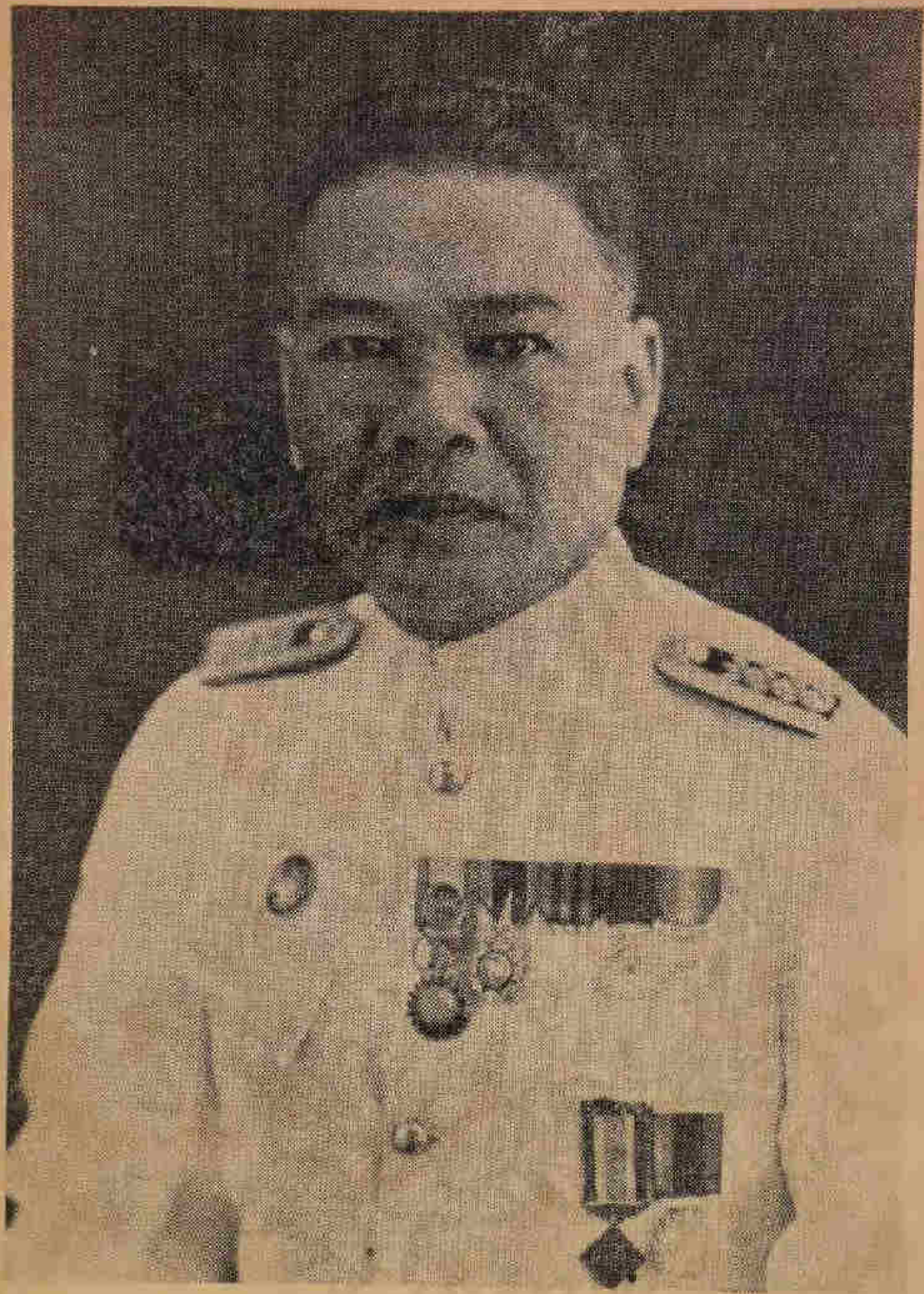
นายเสนีย์ จันทนกุลกร ข้าราชการกองคลัง สำนัก
 งานปลัดกระทรวงเกษตรธิการ มาแจ้งความ ณ หอสมุด
 แห่งชาติ กรมศิลปากร ขออนุญาตพิมพ์หนังสือเรื่องกาย
 ฤๅษะ หรือเรียกอีกอย่าง พระนิพนธ์สมเด็จพระมหา
 คำนวณราชานุภาพ เพื่อแจกเป็นที่ระลึกอนุสรณ์ ในงานพระ
 ราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์อรุณรักษ์ (เสนีย์ จันทนกุลกร)
 ผู้เป็นบิดาในวันที่ ๑๑ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๕๓
 กรมศิลปากรไม่มีความขัดข้องประการใด ยินดีอนุญาต
 ให้นายเสนีย์ จันทนกุลกร นำหนังสือเรื่องนี้ไปจัดการพิมพ์
 ได้ตามความประสงค์ และขออนุโมทนาในกุศลสาธุการ
 ประโยชน์ด้วย

กรมศิลปากร

๒๘ มิถุนายน ๒๔๕๓

ทั้งนี้ขอความเคารพเพื่อของคุณชดช รังควร เจ้าของ
 โรงพิมพ์ อักษรนิคม ที่ใต้กรุณาจากพิมพ์หนังสือเล่มนี้แจก

หลวงสนธิธรรมาภัย

(สนิท จันทนกุล)

ชวต: ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๔๓๓

มรณะ: ๒ เมษายน ๒๔๕๓

"๖๖"
 "๖๖"
 ชาวประวัต

หลวงสนธิ์อนุรักษย์ (สนธิ์ จันทนจุลภาวะ) เกิด
 เมื่อวันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๓๓ ตรงกับวันจันทร์
 ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๓ ปีชวด ๗ ตำบลต๋ำบวงกระโจน อำเภอบ
 เมือง จังหวัดนครนายก เป็นบุตรของอินทร์ (จิว)
 นางแดง ได้ทำการสมรสกับนางเงิน จันทนจุลภาวะ เมื่อ
 พ.ศ. ๒๔๕๕ ได้ช่วยกันปลูกข้าวเป็นเวลา ๓๘ ปี
 มีบุตรธิดารวม ๘ คน คือ -

๑. นางสุนทร	ศรีสวัสดิ์เด็ก
๒. นางสาวเจริญ	จันทนจุลภาวะ
๓. นายเสนอ	จันทนจุลภาวะ
๔. นายสรวง	จันทนจุลภาวะ
๕. นายเสนีย์	จันทนจุลภาวะ
๖. นายเสนาะ	จันทนจุลภาวะ
๗. นางสาวสมร	จันทนจุลภาวะ
๘. นางสาวสมาน	จันทนจุลภาวะ
- เมื่อพบพศักราช ๒๔๕๓ ครั้งเขาวัววัยได้เข้าเรียน

หมื่นสีขไทยในสำนักโรงเรียนพิทยาคม อำเภอเมือง จังหวัด
 นครนายก ได้ศึกษาทางเลขโกลโคประภาคน้อยยตร์
 ประโยก ๑ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๘ แล้วก็ลาออกและเริ่มเข้า
 รับราชการเป็นครั้งแรกในตำแหน่งเสมียนสรรพากร เมือง
 นครนายก (เวลานั้นสังกัดกระทรวงมหาดไทย) เมื่อวัน
 ๑๑ สิงหาคม ๒๔๔๘ ได้รับราชการมาจนถึงวันที่ ๑
 พฤษภาคม ๒๔๕๐ ก็ได้เลื่อนตำแหน่งเป็นเสมียน
 อำเภอเขาใหญ่ เมืองนครนายก ได้ปฏิบัติหน้าที่ราชการ
 มาด้วยความเรียบร้อย จึงในปี พ.ศ. ๒๔๕๒ ได้
 รับตำแหน่งเป็นผู้ตรวจภาษีอากร เมืองนครนายก ได้
 บริหารราชการด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ตั้งใจรับ
 ราชการสนองพระเดชพระคุณ โดยเต็มสติปัญญาและความ
 สามารถมิได้ย่อท้อต่อหน้าต่อตาธุการ เป็นเหตุให้กิจการ
 งานราชการคล่องตัวในปี พ.ศ. ๒๔๕๓ ก็ได้รับตำแหน่ง
 เป็นปลัดอำเภออำเภอเมือง จังหวัดนครนายกและในปี พ.ศ.
 ๒๔๕๔ ได้เข้าเป็นสมาชิกเสือป่า ดำรงตำแหน่งจาก
 พลสมาชิกจนกระทั่งได้รับยศเป็นนายหมู่เอก ตำแหน่งผู้
 ยิงกับหมู่จนถึงปี พ.ศ. ๒๔๖๒

(๓)

ขณะเมื่อเป็นปลัดขวาอำเภอเมืองนครนายก ได้
เพียง ๓ ปี ได้ปฏิบัติหน้าที่ราชการในตำแหน่งนี้ด้วยความ
ความอดทนและวิริยะอย่างแรงกล้า บริหารกิจการงานใน
หน้าที่ที่ได้ผลสำเร็จลุล่วงไป ด้วยดี ประกอบ ด้วย เชาว์ อ่อน
เฉียบแหลมและสุจริต ทั้งยังชอบตรงต่อหน้าที่ราชการ ได้
ปฏิบัติราชการมาโดยตลอด เป็นที่ไว้วางใจของผู้บังคับบัญ
ชา จึงใน พ.ศ. ๒๔๕๖ ก็ได้รับเลื่อนตำแหน่งขึ้น
เป็นนายอำเภอบ้านสร้าง จังหวัดปราจีนบุรี ปฏิบัติ
ราชการมาอีก ๑ ปี ได้รับยศเป็นรองอำมาตย์ตรีเมื่อ
วันที่ ๒๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๗ ครั้นต่อมาในปี พ.ศ.
๒๔๕๘ จึงได้มีประกาศพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ
ให้ มีบรรดาศักดิ์เป็นขุนสนิทอนุรักษเมื่อวันที่ ๒๒ ธันวาคม
พ.ศ. ๒๔๕๘ และยังคงรับหน้าที่ราชการในตำแหน่ง
นายอำเภอบ้านสร้าง จังหวัดปราจีนบุรี ต่อไป จึงใน
ปี พ.ศ. ๒๔๖๐ ก็ได้รับเลื่อนยศขึ้นเป็นรองอำมาตย์โท
ขุนสนิทอนุรักษ เมื่อวันที่ ๖ เดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๐
เมื่อได้รับหน้าที่ราชการมาจนกระทั่ง ได้รับเกียรติยศ

ในขณะที่นั้นแล้ว ก็ตั้งใจปฏิวัติราชการขึ้นเป็นภาระกิจอัน
 สำคัญ สมกับที่ใคร่บ่แต่งตั้งให้เป็นผู้ดูแลทุกข์สุขของราษฎร
 ภูริ รัชการสารของพระเทพพระคุณได้เรียบร้อยเป็นผล
 คณาทาราชการตลอดถึงประชาชนทั้งหลาย จนเป็นที่
 นิยมรักใคร่จากผู้บังคับบัญชา บรรดาเพื่อนข้าราชการ
 ตลอดถึงประชาชนทั้งหลายเป็นอย่างดี จึงเมื่อปี พ.ศ.
 ๒๔๖๔ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทาน
 สัญญาบัตรเลขหมายขึ้นเป็นหลวงสนิทสนม และทรงรับ
 ราชการสนองพระเดชพระคุณอยู่ ณ อำเภอบ้านสร้าง
 จังหวัดปราจีนบุรี ต่อไปจนถึง พ.ศ. ๒๔๗๐ ก็ได้มี
 ประสงค์ให้ย้ายจากตำแหน่งนายอำเภอบ้านสร้างไปดำรง
 ตำแหน่งนายอำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี เมื่อวัน
 ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๐ เป็นต้นไป รุ่งขึ้นในปี พ.ศ.
 ๒๔๗๑ ก็ย้ายไปรับตำแหน่งนายอำเภอพนมดงรัก
 จังหวัดสุรินทร์ ได้ ๑ ปี แล้วย้ายกลับมาเป็นนายอำเภอ
 เมือง จังหวัดปราจีนบุรี ในปี พ.ศ. ๒๔๗๒ ตามเดิม
 ตลอดเวลาที่ได้โยกย้ายไปต่างท้องที่ เป็นผลดี

(๕)

ทั้งในทางราชการและตำแหน่งหน้าที่เป็นอันมาก ได้ทำ
 ให้เกิดความรู้จักความชำนาญในกิจการทั้งหลายอันเป็นผลค
 ำนำมาประกอบความวิจิตรในหน้าที่ราชการ โดยยกตั้ง
 เป็นทนายกรมแก้อยู่ในปกครอง และเป็นที่เคารพนับถือ
 แก่ผู้ประกอบสัมมาชีพทุกจริตทั้งหลาย จนเป็นที่รู้จัก
 นับถือโดยทั่วไป ทั้งนี้เพราะดำรงตนให้เป็นคนดีเคยต่อ
 ผู้คนด้วยอัธยาศัยไมตรีทุกที ต่อมาจึงได้รับพระราช
 ทานยศชนชั้นหอรองเข้ามาตยเอกเมฆวนท ๘ พฤศจิกายน
 พ.ศ. ๒๔๗๒ และเป็นที่เข้ามาตยตรีเมฆวนท ๘ พฤศจิกายน
 พ.ศ. ๒๔๗๔

ครั้นในปี พ.ศ. ๒๔๗๗ หลังจากที่ได้มีการเปลี่ยนแปลง
 แปลงการปกครองมาเป็นระบอบประชาธิปไตยแล้ว หลวง
 สนิธชุนทรภักษ์ ก็ได้รับการโยกย้ายมาดำรงตำแหน่ง
 เป็นนายอำเภอของตรัง จังหวัดนครนายก นับว่าได้
 กลับมารับราชการในบ้านเกิดเมืองนอนดีกว่าจะหนึ่ง ซึ่งได้
 พยายามปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งนั้นมาด้วยความเข้มแข็งจน
 เป็นที่เคารพนับถือของราษฎร ในอำเภอนี้เป็นอย่างมาก ตลอด

ทางผู้ ทนภัยต่อพุทธศาสนา และศาสนาอิสลามทั้งหลาย
 ที่มีอยู่ในท่ามกลางชนเป็นจำนวนมาก ได้บริหารงานใน
 หน้าที่ด้วยความเที่ยงธรรมมิได้มีอคติใด ๆ ทั้งสิ้น ราช
 ภารในหน้าที่ ก็เรียบร้อยมิได้บกพร่องและเจริญก้าวหน้า
 มาเป็นอย่างดี ศหลวงสนธิอนุรักษย์ ได้รับราชการ
 ในตำแหน่งนายอำเภอของครุฑยี่ จังหวัดนครนายก ได้
 ประมาณ ๕ ปี ในปี พ.ศ. ๒๔๘๒ ทางกระทรวงมหาด
 ไทย ก็ ได้ ออก คำสั่งแต่งตั้งให้เป็นผู้รักษาราชการในตำแหน่ง
 ข้าหลวงประจำจังหวัดฉะเชิงเทรา ศหลวงสนธิอนุรักษย์ จึงได้
 ย้ายครอบครัวไปอยู่ ณ จังหวัดฉะเชิงเทรา เพื่อเข้ารับคำ
 หมายผู้รักษาราชการ ในตำแหน่งข้าหลวงประจำจังหวัดและได้
 รับมอบหมายการงานเสร็จเรียบร้อยเมื่อวันที่ ๑๐ เดือน
 พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๒ ต่อมาในเดือนมิถุนายน ปีเดียวกัน
 นั้น ทางกระทรวงมหาดไทย ก็ ได้มีคำสั่งให้เลื่อนขั้นเป็น
 ข้าราชการพลเรือนชั้นเอก และแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่ง
 ข้าหลวงประจำจังหวัดฉะเชิงเทรา

เมื่อได้รับหน้าที่อันสำคัญนี้ก็ได้พยายามใช้สติปัญญา

กำลังความสามารถเข้า สู่ กิจการงาน ในหน้าที่ตลอดมามิ
 ได้ว่างเว้น จนอายุ ก็ย่างเข้าสู่วัยชราแล้วเป็นเหตุให้
 ร่างกายทรุดโทรมลง ในปลายปี ๒๔๘๒ ค่อยกปี
 ปี ๒๔๘๓ ก็ปรากฏว่า ได้เกิดอาการเจ็บตาทั้งสองข้าง
 โดยเฉพะะดวงตาซ้ายอีกเสียบจน ต้องทำการผ่าตัดที่เฉพะะ
 ที่อีกเสียบออก ณ โรงพยาบาลศิริราช เมื่อค้อยยังชั่ว
 แล้วก็กลับไปปฏิบัติราชการตามเดิม แต่ที่รู้สึกว่ายังไม่
 หายคงปกติ มีอาการมัวและ เคืองตาอยู่เสมอไม่สะดวก
 แก่การใช้สายตาอ่านและเขียนหนังสือคงปกติได้ แม้จะ
 พยายามรักษาอย่างไรก็ไม่เหมือนเดิม จึงเป็นเหตุให้
 ไม่สามารถรับราชการอีกต่อไป ได้ หลวงสนธิ์นครักษ์ จึง
 ได้ขอลาออกจากตำแหน่งหน้าที่ราชการเมื่อวันที่ ๑ มิถุน
 ายน พ.ศ. ๒๔๘๓ และขอรับพระราชทานบำนาญเลี้ยง
 ชีพต่อไป รวมเวลารับราชการทั้งหมดประมาณ ๓๕ ปี ได้รับ
 พระราชทานเครื่องอิสสิริยาภรณ์และเหรียญกึ่งต่อไปนคือ

- ๑. พ.ศ. ๒๔๕๔ เข็มอัยราพต
- ๒. พ.ศ. ๒๔๕๕ เหรียญบรมราชาภิเศก

๓. พ.ศ. ๒๔๖๖

เบญจมาภรณ์มงกุฎสยาม

๔. พ.ศ. ๒๔๖๕

เหรียญตราถกงานบรม

ราชาภิเศกรัชกาลที่ ๗

๕. พ.ศ. ๒๔๗๓

เบญจมาภรณ์ช่างเผือก

๖. พ.ศ. ๒๔๗๕

เหรียญตราฤทไทรราช

ฉลองพระนครครบรอบ ๑๕๐ ปี

๗. พ.ศ. ๒๔๗๖

เหรียญปราบกบฏ พ.ศ.

๒๔๗๖

เมื่อได้ลาออกจากราชการแล้วก็ได้กลับยังภูมิลำ
 เนาเดิมที่จังหวัดนครนายก ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๘๖ ได้
 เกษียณอายุ ๒๔๘๗ ก็กลับปราบกบฏอาณาจักรเจ้าตากเป็นครั้งที่
 สอง คราวนั้นเป็นท้าวชวา จนต้องไปทำการผ่าตัดที่
 โรงพยาบาลศิริราชอีกครึ่งหนึ่ง ซึ่งในขณะนั้นประเทศไทย
 ไทยยังอยู่ในสภาวะสงคราม เครื่องอุปโภคและยา
 รักษาโรคก็ไม่ค่อยบริบูรณ์ เมื่อผ่าตัดเขาเนื้อร้ายออก
 แล้วก็รีบกลับไปพยาบาลรักษาที่ต่อไป จนภายหลังก็ขอ
 เป็นปกติสุข ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๘๘ ได้ป่วยโดย
 ปรากฏว่ามีเส้นโลหิตฝอยแตกในสมอง และมีอาการเป็น

ข้ามพาด ซาไปตามแขนและเท้าแถบซ้าย ไต้พญา
ยามฉัตรยารักษาจนทเลาจนเวอย ๆ มาจนถึงเคอนเมษายน
พ.ศ. ๒๔๘๕ จึงเป็นปกติ

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๕๐ ศลวงสนิพนธ์รักษ์ ไต้
มีจิตศรัทธาอุปสมบทในพระบวรพุทธศาสนา ณ พัทธสีมา
วัดศรีเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก ไต้ ๑
พรรษาที่สึก หลังจากนั้นก็ปรากฏว่าร่างกายไม่ค่อยแข็งแรง
แรงมีอาการเจ็บไข้ตามวัยชรา จนในปี พ.ศ. ๒๔๕๓
ปรากฏว่ามีอาการเป็นลมวิงเวียนศีรษะบ่อย ๆ เป็นอยู่เช่นนี้
ตลอดมาปรากฏว่าอาการเป็นปกติบ้างหาย ไปบ้างชั่วครั้ง
คราวไต้พญาข้ามเย็บยารักษาเท่าใดก็ไม่หายเป็นปกติได้
จนถึงวันที่ ๒๘ มีนาคม ๒๔๕๓ เวลาประมาณ ๒๔ นาฬิกา
ก็ล้มเจ็บลงด้วยเส้นโลหิตฝอยในสมองแตกอีก ไต้หา
แพทย์พยาบาลรักษาตลอดเวลามีไต้หาอาการก็ไม่ทเลา
ทั้งไม่สามารถรับประทานอาหารไต้เท่าที่ควร
อาการก็แต่ทรงและทรกลงเรื่อย ๆ ไป หมกความ
สามารถทนนายแพทย์ระเย็บยารักษาไต้ อาการก็ไต้หาเวียน

^๕ ^๕ ^๕ ^๕ ^๕
ชนศึกษาธิการมณฑลพายัพ ๒ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๓ หลวงสนิท
อักษรวิเศษ ก็ได้ออกแก้กรรมด้วยอาการอันสงบ เมื่อเวลา

๑๑.๑๕ นาฬิกา ท่ามกลางความโศกเศร้าอาลัยอาวรณ์
อย่างสุดซึ้ง ต่อหน้าแพทย์ บุตรีภิกษา ภรรยา และญาติ

^๕ ^๕ ^๕ ^๕ ^๕ ^๕ ^๕
พี่น้องทั้งหลาย ณ ที่บ้าน ๑๘๕ ตำบลวังกระโจม

อำเภอวังกระโจม จังหวัดนครนายก คำนำหน้าอายุได้

๖๑ ^๕
๒ ^๕

คำไว้อาลัย

คำกล่าวไว้อาลัยแก่ดวงวิญญาณคุณหลวงสนิทอนุ
รักษ์ ในนามของคณะวัดโพธิ์นายถ

ข้าพเจ้าดวงวิญญาณอันประเสริฐ และบริสุทธิ์แห่งคุณ
หลวงสนิทอนุรักษ์ ทวีกและนบถอยิ่งของข้าพเจ้าทั้งหลาย
นบถแก่ดวงนบถพวงศรีสุคตท่ายของคุณหลวง ฯ ไต่หทัยกลง
ท่ามกลางแห่งความสงบ คอศกแก่ดวงนบ ๒ เมษายน
๒๔๕๓ เวลา ๑๑.๑๕ นาฬิกา ตั้งแต่ชั่วโมงนี้ ถึง
ชั่วโมงที่ข้าพเจ้าทั้งหลายซึ่งได้มาประชุมกันอยู่ ณ สถานที่
นี้ ความรู้สึกเศร้าสลดเสียใจอาลัยถึงคุณหลวง ฯ อันเป็น
ไปตามวิสัยของสามัญชนนั้นยังคงสั่นสะทอนใจของข้าพเจ้า
ทั้งหลายคล้ายกับนบถที่คุณหลวง ฯ ไต่ถึงแก่กรรมไปแล้ว
ใหม่ ๆ ชัดนี้ ขรรคยา ภรรยา บุตร ธิดา ญาติมิตรได้
พร้อมแล้วเพื่อสักการะศพ และดวงวิญญาณของคุณหลวง ฯ
และขอกล่าวคำไว้อาลัยขุทิศแก่ดวงวิญญาณของคุณหลวง
เพื่อให้สมแก่พวกข้าพเจ้าที่ใคร่รักและนบถมาเป็นเวลาช้านาน
โดยเหตุที่คุณหลวง ฯ ไต่เห็นว่าเห็นชะระประวัคมาด้วย

ความราชวรมันเป็นเวลาถึง ๖๑ ปีอย่าง ไครราชการณ
 ไทบรรพาศึกคิดเป็นท " สลวงสนธิอนุรักษ " ไทบริหารการ
 ปกครอง เกอกลแก่ทางราชการเป็นทกรไคร์ของผู้
 บังคับบัญชา บรรดาเพื่อนข้าราชการ ตลอดจนประชา
 ชนทั่วไป

คุณสลวง ๑ ไทมีวิชาความรู้รอบร้อยสอาคหมกค
 แมจะมีวัยเข้าเขตตปุชราแล้ว คุณสลวง ๑ ก็ยังรักความ
 ใช้พระเขยบเรียมร้อยรังกานรังกการ มีกำลังและความคิด
 ทงการรงคอยู่เพอข้าเพิญประโยชน์ แก่สาธรรณชนทั่วไป
 เมอคุณสลวง ๑ ท่านยังตั้งอยู่ในภาวะเป็นหัวหน้าแห่งการ
 งานทุกแผนกตั้งแต่คางนองถึงสุต คุณสลวง ๑ ก็ไคข้าเพิญ
 ด้วให้เป็นหัวหน้าคคของมทอยู่ภายใต้ร่มเงา เมอตั้งอยู่
 ในภาวะเป็นผนอยทตงอยู่ใต้ร่มเงาของผู้อื่น คุณสลวง
 ก็ทำตัวเป็นผนอยทตงของผู้มีอำนาจเหนือ เมอตั้งอยู่ใน
 ภาวะเป็นคหย์ คุณสลวง ๑ ก็ทำตัวให้เป็นคหย์ทคทงของคร
 บาชอาจารย์ เมอตั้งอยู่ในภาวะเป็นบุตร ก็ทำตัวให้เป็น
 บุตรทคทงของบิดามารดา เมอตั้งอยู่ในภาวะเป็นบิดาก็เป็น

ปกาทศขของบุตรและธิดา

เมื่อตั้งอยู่ในภาวะเป็นสามภัก

เป็นสามภักของภรรยา

ทั้งทำตัวให้เป็นคนดีของญาติ

มิตรสหายโดยทั่วกัน

สรุปความ

ก็ขอตั้งตัวเป็นคนดี

ของประเทศชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

คุณหลวง ๆ ใ้ทำความดีไว้มาก

เมื่อจะกล่าวให้สมศักดิ์

เห็นว่ายากความไป และคำไว้อาลัยที่ข้าพเจ้าได้ชักตัว

อย่างมาไว้ ณ ที่นี้เพราะจะยาวไปเช่นเดียวกับ

ความตายเป็นตอนสุดท้ายของชีวิต

ไม่มีใคร

สามารถหลีกเลี่ยงได้พ้น ความตายนั้น ผลเป็นคำง่าย ๆ

ว่า "ไปไม่กลับ" "กลับไม่ทัน" "พ้นไม่พ้น" และ

ก็ "พ้นไม่พ้น" ในคำง่าย ๆ ๔ คำนี้ หมายถึง

"ความตาย" เมื่อคนเราคิดว่าจะคงตายเช่นนกอินทรี

ควรทำอะไรไว้บ้าง ข้าพเจ้าเชื่อว่าสิ่งที่คงทำอยู่อย่าง

เคยคือ "ความดี" คุณหลวงสนธิ์ ๆ ท่านผู้หนักอินทรีได้

ทำความดีไว้แล้วอย่างน้อยก็เป็นคนจริง เป็นผู้ที่ซื่อสัตย์

เป็นคนรักภรรยาและเป็นคนรักเด็กผู้ลซึ่งความเหล่านี้

ข้าพเจ้าได้สัมผัสสักรากคุณหลวง ๆ ด้วยตนเอง

แม่เรือนกายของคุณหลวง ฯ กำลังจะแยกย้ายไปสู่
 แหล่งชาติ แต่เรือนใจและคุณงามความดีของคุณหลวง ฯ
 ก็ยังคงสถิตย์สถาพรอยู่ในห้องแห่งความจำ ท่านอยู่ใน
 จำพวก "มาดี - ไปดี" และยังมีทั้งความดีไว้ให้ปรากฏ
 ชกเช่นนี้ ก็อะไรเล่าจะยิ่งไปกว่าความเศร้าโศกและซา
 ลียวิธอย่างสุดซึ้ง ความไม่เที่ยงแท้แห่งสังขาร ย่อม
 มีแก่ทุกชนแก่บุคคลทุกรูปทุกนาม - คุณหลวง ฯ ซึ่งมี
 เรือนร่างสมบุรณ์ แต่จิตใจประสพโรคภัยไข้เจ็บถึงแก่
 ความตายในระยะเวลาอันรวดเร็ว เมื่อวันที่ ๒ เมษายน
 ๒๔๕๓ เวลา ๑๑.๑๕ นาฬิกา ย่อมถึงความวิปโยค
 เศร้าสลด เสียใจและอาลัยอาวรณ์ ไว้แก่ ภรรยา บุตร
 ธิดา บรรดาญาติมิตรและมรรคาคนโดยทั่วไปเป็น
 อย่างยิ่ง อย่างไรก็ดี แม้วารุณกรรมของคุณหลวง ฯ จะ
 แดกทัชไปตามกรรมคาแห่งโลกแล้ว แต่ชื่อเสียง เกียรติ
 คุณความดีที่ได้ประจักษ์ไว้แก่ประเทศชาติ ยังคงอยู่โดย
 สมบุรณ์และจะคงอยู่ต่อไป ขอคุณสมณราชทภรรยา บุตร
 ธิดา บรรดาญาติมิตร และท่านทศเควารพนิษณาทโคธา

เพี้ยกุดลขุทิศให้ ในครั้งนี้ ทรงเป็นผลบรรเทาให้ วิญญาณ
 ของคุณหลวงสนธิ์อนุรักษทรกษัตริย์ ไปสู่สุคติสัมปรอภพ ในนี้
 ทรงทุกประการ ขอคุณงามความดีของคุณหลวง ฯ ทว่า
 เพี้ยไว้มแต่หันหลังจงชักนำไปสู่ทุกทิศชอบ ในภาพไตรทนต์สี่ทิศ
 สุขขอให้ทรงวิญญาณของคุณหลวงสนธิ์ ฯ ทวิกและหม่อม
 ยี่งจงไปสุคติในภาพนั้นเทอญ. ฯ

กายคฤหะ

(๑) ว่าด้วยสิ่งซึ่งประกอบให้เป็นกาย

บัดนี้เราจะพิจารณาถึงสรรพสิ่ง และธาตุการอันประกอบ
ประกอบอยู่ในกายของเรา นี้ก็ปราศณผู้เรียบเรียงความ
เรื่องน ๕ เมื่อประสงค์จะให้บุคคลทั่วทั้งหลายเข้าใจตำรา
ได้ง่าย จึงได้ชักความอันพรรณนาด้วยพจนานุกรมวิชาคฤห
ศาสตร์มาเขียนทำเนียบเปรียบเทียบกัน ประกอบความอธิบาย
ที่จะว่าไปนี้—

ธรรมดาว่าพจนานุกรม ทั้ง หลาย ย่อมมีส่วนต่าง ๆ
กล่าวคือ โยและคอกกผลถึงกันเป็นต้น ก็ส่วนของพจน
านุกรมเหล่านี้ ย่อม อาศัยอย่าง ไม่นิยม ชุ่มชื้น อยู่ในภายในลำ
ต้นนั้น เป็นสิ่งเกิดกลให้องคฺงามเจริญผล ความอยู่ประมา
ชอนฉอน ไค สรรพสิ่งทั้งปวงซึ่งประกอบอยู่ในกายของเรา
ก็กล่าวคือ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง กระดูก เหล่านี้ ก็ ย่อม อาศัย
โลหิตที่ก่อสร้างแลเกิดกลให้เจริญผลนั้นแท้ แท้จริงอัน
ว่ากายของเรา ก็เปรียบเหมือนเป็นเรือนที่อาศัยของ

จิตผู้เป็นเจ้าของ อัญมณีทั้งหลายเปรียบเหมือนเงาแลทีไร
 ไม่เคยของเรือน ฝ่ายหนึ่งหนึ่งเล็กก็เหมือนเงาอันหนึ่งตัวไม่
 ทั้งปวงอยู่โดยรอบ สมทั้งหลายประทว่าแปลกกว่าจากที่
 มุ่งสละงศา แลหน้าทางของเรือนหนึ่งก็อันหนึ่งต่างต่าง ๒
 ่าง ยังมีใครของใช้สอยในเรือนอีกหลายอย่าง กอ
 เกรของหายใจและเล่นทางเก็นของโลทิศเช่นกัน ที่โลทิศ
 จะเกิดชนในกายนั้นก็อาศัยเพราะอาหารที่เรารับไว้โลก ชน
 ฉนั้นใด ย่างไม้ซึ่งจะเกิดในลำต้นของพฤกษชาติทั้งปวง
 ก็เช่นนั้นก็ เพราะว่ามีอาหารที่ทั้งปวงมีที่ขทั้งหลาย
 เปรียบเหมือนปากอย่างเล็กที่สุดอยู่ตาม ใบไม้ แลรากไม้
 สำรับที่จะได้ก็ดูอาหารของพฤกษชาตินั้น ฝ่ายว่าร่าง
 กายของเราแลสัตว์พวกสัตว์ทั้งปวงก็ย่อมมีปากเป็นทวารอาหาร
 เหมือนคนหนึ่ง สิ่งซึ่งเป็นอาหารของพฤกษชาตินั้นก็คือ
 อากาศที่อยู่ในอากาศ แลที่มีอยู่ในแผ่นดิน อาหารของ
 ตัวเราแลสัตว์พวกสัตว์ทั้งปวงก็เป็นของ เกิด มาแต่ อากาศทั้ง ๒
 นั้นเหมือนกันคืออย่างไรเล่า อันอาหารของเราเหมือนน้ำ
 ฝนนั้นก็ เป็นของเกิดมาจากอากาศทั้ง ๒ เพราะอากาศทั้ง ๒

ประกอบให้เกิดเป็นต้นข้าวชน ดงอาหารซึ่งเป็นเนื้อสัตว์
 ต่าง ๆ คือเนื้อสุกรและเนื้อไก่เป็นต้น ถ้าจะคิดสืบสาวชน
 ไปก็คงลงอยู่ในชาติทั้ง ๒ นั้นเอง เพราะเหตุว่าสัตว์เหล่า
 นานี้ก็ของอาศัยพฤกษชาติ กอต้นหญ้าและข้าวเป็นอาหาร
 เหมือนกัน

แม้ทั้งอาหารทั้งปวงก็อาศัยธาตุทั้ง ๒ กล่าวคือ
 ธาตุในอากาศและในแผ่นดินประกอบให้เกิดขึ้น เป็นสิ่งเกิด
 กุลแก่มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายทั้งพรรณนามาฉะนี้

ว่าด้วยกะเพาะอาหาร

วรรกล่าวด้วยอากาศอันบริ โภคอาหารของพวกเราทั้ง
 ปวง ขอรมทว่าอาหารซึ่งจะลงไปสู่กะเพาะ ต้องเป็นของ
 ย่อยละเอียดแล้วจึงจะเป็นปรกติได้ เพราะฉะนั้นจึงเป็นหน้าที่
 ของพินที่จะย่อยอาหารซึ่ง เรา กินเข้าไปให้ละเอียดก่อน
 เมื่ออาหารอันละเอียดแล้วตกลงไปในกะเพาะ น้ำลำหรับละลาย
 ปลายอาหารซึ่งอยู่ในกะเพาะนั้นก็ละลายอาหารไต่กาย ถึง
 เมื่อเวลาพินกำลังย่อยอาหารอยู่ ก็ต้องอาศัยเขละเป็น
 พินงานที่จะกลวเคล้ากับอาหารให้ละเอียด ขอรมทว่า

เขละ ก็ยอม มีอยู่แต่ พอรักษาให้ขาด แลตั้งชุ่มช้ำอยู่เสมอ
 เมื่อเวลาเรากินอาหารจึงต้อง ใช้เขละเพื่อ จะเคล้ากับอาหาร
 มากกว่าเขละที่มีอยู่ในเวลาอื่น เพราะฉะนั้นถ้าผู้ใดจะใช้
 เขละเล็กน้อยกว่าปรกติ มีอาการอื่นเห็น ได้ด้วยวิม
 ฬญาณทั้ง จึงไม่ใคร่จะกินอาหารที่แห้งเปรี้ยวเหม็นจนชั่ว
 ด้วยนั้นได้ ความข้อนั้นก็เกิด ก็ไม่ผิดกับกับพฤษภ—
 ชาติซึ่งมีโทษมาก ก็ยอมมีโทษอื่นเกี่ยวแห้งไม่บริบูรณ์
 ก็แต่ข้อความทั้งว่ามาแล้ว เวลาที่กินอาหารเขละเกิด
 มากกว่าเวลาที่ไม่กินอาหารนั้นจะเห็นได้ด้วยเหตุไร ยังมีได้
 ปรากฏ

ว่าด้วยฟัน

ในทันตวิทยาซึ่งเขาเอาเอาของสัตว์ทั้งปวง อันต่าง
 กันมาเทียบเคียง เพราะว่าสัตว์ทั้งหลายมีฟันเป็นอย่าง
 ต่างกัน คือเหมือนหงส์เขี้ยวเขี้ยว ขอมมีฟันแลเขี้ยว
 อันแหลมคมแข็ง เพราะเหตุว่าสัตว์ว่าพวกนี้ยอมกินเนื้อ
 สัตว์อื่นเป็นอาหาร จึงมีฟันที่สำหรับจะฉีกเนื้อสัตว์ให้
 หลุดออกเป็นชิ้น ๆ แล้วจึงจะกินได้ ฝ่ายว่าสัตว์อีกจำ

พวกหนึ่ง คือ โคนและกระบอกเป็นต้นเหล่านี้ ไม่ใช่มัน
 เขียวพื้นอันแข็งแรง เพราะว่าอาศัยแต่พฤษชาติเป็น
 อาหาร ต้องใช้แก๊สที่สกัดให้ขาดแลบค ให้ละเอียดเท่านั้น
 จึงได้ ผสมเป็นอย่างหนึ่ง พืชที่มีอยู่ข้างปลายปากลำ
 ห้วยก็กินแต่หญ้าให้ขาด แล้วจึงใช้กรามขบคหญ้านั้นให้
 ละเอียดออกทีหนึ่ง ผายวาอาหารของมนุษย์เรา เมื่อจะ
 เคี้ยวอาหาร อันเป็นพฤษชาติ เหมือนผลชมพู แดมะม่วง
 เหล่านี้ ก็เป็นทานของเคี้ยวหนักขบคแล้วพวกนกนพฤษ
 ชาติมีโคกระบอกเป็นต้น เพราะว่าใช้หน้าฟันกัดอาหาร
 นั้นให้ขาดออกไปเป็นชิ้น ๆ แล้วใช้กรามสำหรับเคี้ยวขบค
 ให้ละเอียดออกทีหนึ่ง ก็แต่เนื้อสัตว์ก็เป็นอาหารของมนุษย์
 เหมือนกัน เหตุไรมนุษย์จึงไม่มีฟันเหมือนเขี้ยวเหมือนนกนพฤษ
 ชาติแล้ว แต่จึงมนุษย์เรามีมือสำหรับจับคอกเนื้อสัตว์ได้
 จึงไม่ต้องใช้ฟันอย่างนั้น ส่วนว่านกทั้งปวงมันแต่จะงอย
 ปากไม่มีฟันเหมือนนกนพฤษชาติอัน เคี้ยวขบคอาหารก็เช่นอก
 อย่างหนึ่ง คือใช้กระเพาะเป็นเคี้ยวขบค เหมือนนกนพฤษ
 ชาติเมื่อกินแล้วแต่เมื่อกินแล้วก็กลืนเข้าไปทั้งเม็ด เมื่อกินแล้วเม็ด

ถั่วเหล่านี้นั้น เข้าไปรวมกันอยู่ที่กระเพาะแห่งหนึ่ง ในกระเพาะ
 นั้นมีน้ำสำหรับช่วยให้อาหารย่อยง่าย แล้วจึงตกลงไป
 ถึงกระเพาะอีกกระเพาะหนึ่งสำหรับย่อยอาหาร นั้น ให้ละเอียด
 แต่ส่วนแรกจำพวกที่กินเนื้อสัตว์เป็นอาหารมีเหยี่ยวเข็ญคั้นนั้น
 มีกระเพาะเป็นธรรมดาแต่ไขเคี้ยวเหมือนสัตว์ที่ขบเคี้ยวอื่น ๆ

(๒) ว่าด้วยทางเดินของโลหิต

ธรรมดาว่าข้างซึ่ง ชุ่มชื้นในลำต้นไม้แล ไขไม้ทั้ง
 แลตกลงมาแล้วนั้น ย่อมมีอากาศอันไหลแพร่ไปเสมออันใน
 โลหิตซึ่งอยู่ในตัวมนุษย์เรา ก็ย่อมมีอากาศอันไหลผลัด
 เปลี่ยนวนเวียนกันไปตามเส้นโลหิตน้อยใหญ่ทั้ง ปวง ฉะนั้น
 เว้นแต่ผิดกันกับต้นไม้ ที่โลหิตในกายตัวมนุษย์เกิดขึ้นอยู่
 เพราะมีหัวใจเป็นศูนย์กลางเสมอทั้งกลางวันกลางคืน ไม่ว่า
 เวลาที่นอนหลับ ชื่นใจใช้จะมีพยานอื่นไกล ให้พึงสัง
 เกศที่เรียกว่าใจเท่านั้นตนเอง คือจังหวะหัวใจที่สูบขับโลหิต
 ไปทั่วสรรพางค์กาย นักปราชญ์ไทยจึงเกิดไว้ว่า ทารก
 ที่ยังเยาว์จังหวะใจเต้นประมาณมีนิตละ ๑๓๐ ครั้ง เมื่อ
 เจริญขึ้นก็ลดต่ำลงมา แม้ว่ายบุคคลเป็นมีชณิมวัย อยู่ในประ

มาณีนิตละ ๒๐ จนถึง ๗๐ ครั้งเป็นกำหนด คนเรา

ธรรมดาชั่วทั้งหว่า ใจเตนครั้งหนึ่ง หัวใจพ้นโลหิตออกไป

ประมาณสัก ๓ ขอนต์ ถ้าจะคิดรวมรวมดูช่วงเวลา สามนิต

หัว ใจพ้น โลหิตออกไปเข้า กับ โลหิตที่มี อยู่ในกายทั้ง สิ้น

ความตั้งกล่าวมาเมื่อ ทอานอย่า เพื่องนก่อน เพราะได้สติ

ชายนมาเช่นแต่ที่ว่า ขยับ โลหิตอันออกไปจาก หัว ใจ ฝ่าย เทยว

ยงศาได้ อธิบายลงทางที่จะนำ โลหิตเข้าไปสู่ หัวใจไม่ แต่จริง

เส้น โลหิต ซึ่งมิอยู่ในกายของเรานั้นเป็นสองอย่าง คือเส้นโล-

หิตทำอย่างหนึ่ง เส้น โลหิตแดงอย่างหนึ่ง เส้น โลหิตแดงถ้า

หรัยเป็นทาง โลหิตออกไปจาก หัวใจ แลเส้น โลหิตดำนั้นถ้า

หรัยนำ โลหิตกลับเข้ามาสู่ หัวใจ ในขณะที่ใจเตนครั้งหนึ่งก็พ้น

โลหิตออกไปตามทางเส้น โลหิตแดงซึ่งเป็นเส้นใหญ่ แล้ว

แตกกิ่งก้านออกไปทั่วสรรพางค์กายเล็กย่อยมไปทุกที่ แลถึง

ก้านเส้นอันยิ่งมดงก้านเขย หลอกลอย่างเล็กค้อยออกไปเป็น

อันมากอันหนึ่ง หลอกลเล็กเส้นนั้นแม้ว่าจะดูด้วยตา

เปล่าก็ไม่เห็น ถึงกระนั้นยังเป็นทางให้ โลหิตเดินได้ตลอด

ถึงก้นทางนั้น จะชักวออย่างให้เห็นได้ คือเหมือนอย่างคน

เราหมดยาคมื่อ โลหิตก็ไหลหยดออกมา เพราะว่ามี
 มืดเข้าไปกระทบหลอดเล็กเหล่านี้จนขาดออกไป โลหิตจึงเร็ว
 ออกมา ความที่อธิบายนี้จึงเขียนพยานให้เห็นว่าหลอด
 อย่างเล็กเหล่านี้มีเข้มน้อยมาก ปรากฏแต่หลอดไปทั่ว
 ทั้งสรรพางค์กาย

อีกประการหนึ่งที่มีผลปากคนเรา โดยปรกติเป็น
 สดแดงนั้น ก็คือหลอดโลหิตเหล่านี้แหละ เพราะว่า
 หลอดโลหิตตรงนั้นอยู่ใกล้กันมาก

ก็ ในส่วนเส้นโลหิตที่เข้าถึงแล้วว่าเป็นทางลำ
 ห้วยโลหิตไหลกลับเข้าไปยังหัวใจนั้น เป็นเส้นอกพวกหนึ่ง
 ที่จะเห็นได้ง่าย ก็ขอเสนอหนึ่งเส้นสีเขียว ที่เห็นตาม
 แขนงเลขาเป็นต้น ถ้าคนใดที่มดขาคถูกเส้นโลหิตที่ขาขาด
 ก็คือ ก็อาจจะห้ามโลหิตให้หยุดได้ง่าย เพราะเหตุว่า
 โลหิตเมื่อจะเดินกลับเข้าไปยังหัวใจนั้น ถ้าแม้ว่ามี
 ขาดถูกที่เส้นโลหิตแดง ก็ห้ามโลหิตให้หยุดยากกว่า
 เพราะเหตุว่าหัวใจโลหิตออกมาเสมอ ก็แต่เส้นโลหิต
 แดงใหญ่ซึ่งมีลำคิ่งนี้ อยู่ลึกเข้าไปในภายในก็อยู่ริม

ลิวตอง เพราะฉะนั้นแม้ว่ามกษากดถูกเส้นโลหิตแดงที่เล็ก
 ึ่งไม่ค่อยเป็นอันตราย ก็คำตั้งเรียกมาว่าเส้นโลหิตแดง
 แลโลหิตดำนั้น ใช้จะเรียกเช่นนามศัพท์ เหมือน
 ถึงคนชื่อแดงชื่อดำนั้นก็หาไม่ แท้จริงโลหิตซึ่งออกมา
 จากหัวใจนั้นสีแดง แต่โลหิตที่กลับเข้าไปยังหัวใจเป็นสี
 ครั่ง เพราะเหตุว่าโลหิตที่จะกลับคืนเข้าไปยังหัวใจนั้น
 ก็คือโลหิตแดงที่หัวใจพ่นออกมา ใช้เชื่อมแซมเย็บกลึง ทั้ง
 อดกระดูกแลหนัง เนื้อเส้นเอ็นทั้ง ปวงเหมือนหนังเป็นของที่เหนียว
 ใช้นแล้ว ถ้าโลหิตนั้นจะไม่กลับเข้าไปแปลงเป็นโลหิตแดง
 เสียใหม่ ก็ใช้การอื่นใดไม่ได้ อีก อากาการที่แปลงโล
 หิตดำให้เป็นโลหิตแดงนั้น ต้องอาศัยปอดเป็นพนักงาน
 เมื่อโลหิตดำไหลกลับเข้าถึงหัวใจแล้วก็ลงไปสู่ปอด
 ปอดนั้นเป็นที่รับลมหายใจของเราด้วย เมื่อเราหายใจ
 สดเข้าไปถึงปอดอากาศลมอย่างหนึ่งเรียกว่า ออกซิเจน
 นั้น ซึ่งมีประโยชน์กับลมทั้งปวง เมื่อเข้าไปถึงปอดแล้วลม
 ออกซิเจนนั้น ก็แยกไปผสมกับโลหิตดำ จึงกลับทำ
 ให้โลหิตดำเป็นสีแดงสดเช่นตั้งเก่า ส่วนว่าลมซึ่ง

เหลืออยู่ในเกาะพะวาระ เมื่อลมออกซุเช่นแยกไปแล้วลมนี้
 ก็เสีย เราจึงต้องหายใจกลับออกมา ด้วยอาการดังกล่าว
 มาณักฟังเห็นไต่ว่าลมหายใจที่เข้าออกทั้ง ๒ อย่างไม่เหมือนกัน
 เพราะฉะนั้นเราจึงต้องแสวงหาอากาศที่บริสุทธิ์
 เพื่อจะสูดเข้าไปใช้ประกอบการทำโลหิตให้บริสุทธิ์ แต่ที่
 ใช้หนักคงใช้แต่ส่วนหนึ่ง คอลมออกซุเช่น ลมซงเหลือ
 ใช้ไม่ไต่เห็น จึงต้องหายใจกลับออกมา

ว่าด้วยอาการหายใจ

ในออกซุของมนุษย์เรามีหัวใจกับปอดเต็มอยู่ ปอด
 อยู่ภายนอกหัวใจไว้เกือบจะรอบ มีช่องว่างอยู่ข้าง
 ข้างหนึ่งขยหนึ่งตรงที่เราจับได้ว่าใจเต็มนี้ ถ้าจะว่าด้วยปอด
 แล้วก็ขอแนะนำเหมือนอกกับฟองน้ำ มีรวงซี่ทุกแห่งสำหรับ
 ทนรับลมหายใจ แลในรวงนี้สำหรับเป็นที่เปลี่ยนโลหิต
 ดังว่ามาแล้วนั้นด้วย

ในส่วนปลาทั้งปวงก็มีปอดเหมือนกัน แต่ไม่
 เหมือนของเรา เพราะไม่ได้อยู่ในที่ช่อง เห่งอกของปลานั้น
 เชงเป็นปอด เมื่อเวลาปลาคุกลมหายใจเข้าไปก็ถูกน้ำเข้า

ไปด้วย หน้าที่เข้าไปในปากปลาแล้วก็ไหลออกไปทางเหงือก
แต่ที่เหงือกนั้นมีโครงกระดูกแข็งเขาถมออกดูเช่นไว้ แล้ว
ถมให้เข้าไปรักษาโลหิตปลาอีกชั้นหนึ่ง

ถ้าจะว่าด้วยคุณของอากาศหายใจแล้ว โดยอย่าง
ยิ่งก็คือที่รักษาโลหิตในกายทั่ว ใช้แต่เท่านั้น เดียว
ซึ่งพูดกันเป็นคัมภีร์ ทมโตก็เพราะลมหายใจนั้นด้วย

ถ้าเราลองกลืนใจตาก็พูดไม่ออก ที่เกิดเสียงของคน
เวลาเนตตรงลูกกระเดือก เป็นเหมือนหนังหีบเพลงอยู่ที่

ตรงที่ขอลม ที่ปากช่องนั้นมีเอ็นพาดอยู่สองเส้น ถ้า
เมื่อเราจะพูดก็จะร้องเป็นคัมภีร์ ลมหายใจที่กลืนออกมา

กระดกสายเค็มนั้นเขา สายเอ็นกระเดือกจึงเป็นเสียง
ออกมาออกที่คาง เหมือนดังซอเป็นตัวอย่าง เมื่อซอก

คัมภีร์ก็คางเข้าไปกระดกสายเค็ม ให้กระเดือกหนึ่งเป็นเสียง
ก็ออกมาซอในคอ ที่เกิดเสียงของมนุษย์เราก็ก็ถูกเสียง

สัตว์ก็เลยรณานมข้างมาโคกระดกเป็นคัมภีร์ ก็เป็นทวนของ
เสียงกัมภีร์ทั้งสิ้น แต่ฝ่ายว่าปลาไม่มีเส้นหีบเพลงตั้งว่ามา

แล้ว ถึงแม้ว่าจะมีทวนใช้อย่างมนุษย์เราก็ไม่ได้ ใช้ได้
แต่เป็นทวนพ่นน้ำออกไปเท่านั้น

(๓) ว่าด้วยอินทรีย์

อวัยวะต่าง ๆ ในร่างกายของเรา ถ้าจะเปรียบกับ
 คนหลายคนรวบรวมกัน คนหนึ่งซึ่งเป็นอธิบดีของคนเหล่า
 นี้ ใต้บังคับ อื่นเป็นอธิบดีของสังฆาร เพราะ
 ว่าอวัยวะต่าง ๆ เหล่านี้มีเส้นประสาททอดอย่างหนึ่ง แล
 ตลอดมาถึงสติปัญญาที่ตรัสก เปรียบทั้งสายโทรเลข อัน
 สามารถจะนำข้อความไปได้โดยเร็ว ก็ความทั้งขบประมาณว่า
 ร่างกายเปรียบเหมือนคนคนหนึ่ง ซึ่งมีสติเป็นอธิบดีนั้น ถ้า
 แลจะขบประมาณความว่ายังมีนายรองลงมาอีกอัน หนึ่งก็ใต้ บัง
 อินทรีย์ทั้ง ๕ กล่าวคือ ตา หู จมูก ปลายประสาทอวัยวะ
 นำสัมผัสให้ปรากฏได้ คือมือเป็นต้น แท้จริงอินทรีย์
 ทั้ง ๕ นี้ เป็นส่วนสำคัญรองมาจากสติอันหนึ่ง เพราะ
 เหตุนี้ นักปรัชญาจึงเห็นสมควรจะเรียกว่าทวารวิชาทั้ง ๕
 ถ้าวางว่าด้วยประโยชน์ของอินทรีย์ทั้ง ๕ นี้ ก็ต้องอาศัย
 เส้นประสาทเป็นตั้งขมุกขมูต เพราะว่าเส้นประสาทเป็นผู้
 นำอินทรีย์นั้นได้ ถึงสัมผัสซึ่งเห็นทออยู่ของสติ ขบประมาณ
 เหมือนชนหมู่หนึ่งทั้งมาแล้ว มาทว่ามเหตุภาวถึงหนึ่ง

สิ่งใดเกิดขึ้น นายรองทั้ง ๕ คน ๆ โศกแห่งทรายนาค
 ชนนั้น จึงให้บรรพตแห่งน้ำความนั้นไปแจ้งต่อชโยทิตผู้ใหญ่
 เมื่อชโยทิตฯ บังคับตักสินเป็นประการใด ก็สั่งให้บรรพต
 นั้นนำคำสั่งกลับ ลงมายัง คับขุ ญชา ให้ความประสงค์ ของ
 ชโยทิตสำเร็จไปได้ ออกทบทอง ความอุปปรมาณนั้น โศก ใน
 ร่างกายของเรา เห็นประสาทถึงถลามาแล้ว ก็มีใ
 ลึกกับบรรพตนำข่าวนั้นเลย

ความตั้งชโยทิตมา ณ แม่น้ำเห็นทเกิดชโยทิตลงอยู่ก็
 ให้ส่งสิ่งนิยฐานทั้งระพยามเข้ามาให้เห็นได้ คือเหมชน
 หนึ่งเรากินอาหาร น้ำอุกอาหารคำใดทชโยทิตเห็นกินทริย
 ชนหนึ่งคือปากชโยทิต ก็เห็นผู้รู้ว่าอาหารนั้นชโยทิต พอ
 รู้ว่ามเห็นประสาทกับนำข่าวคนนั้นชโยทิตไปดังสติๆรู้แล้วจึงบังค
 ติประสาทนั้นให้กลับมาสั่งปากให้กายของชโยทิตนั้นเลย ใ
 ด้แก่ท่านยังบังคับขยับตัว ให้ชโยทิตตรวจตรา รูปพรรณ ของ
 ชโยทิตที่ระชโยทิตนั้น แลบังคยอมให้ พอชโยทิตของเหล่าคนตั้ง
 เข้าปากอีกต่อไป ความทว่ามาน ก็ลจวทวยอินทริย
 คอปลกชโยทิต ชโยทิตอินทริยอินทริย อักก็เป็นเหตุใดเช่นนั้น
 คอเหมชนหนึ่งเมอมกของไฟอยู่ใกล้เรา ดวงตาของเราชโย

เป็นลึนทวิปัญหิตอง เห็นเข้าว่าขึ้นไฟ พอเท่านั้น
 เส้นประสาทก็นำความไปถึงสติ ๆ รู้แล้วว่า ไฟขึ้นร้อน ก็
 สั่งเส้นประสาทถอยลง มาห้ามมิ ให้ชวียะ ในทิว อย่างหนึ่ง
 อย่างใดไปถูกต้องเช่นขึ้นชวียะ ทงนี้จึงจกว่าดวงตา
 เป็นเหตุ แม้วาดวงตามิได้เห็นของไฟนั้น เรายะแก่วง
 มือไปถูกไฟเข้าก็ ได้สัมผัสถูกต้องต่อความร้อน พอเท่า
 นั้นเส้นประสาทก็นำความไปถึงสติ แล้วจึงเป็นตักไปตุง
 นัยหนึ่งหลัง ทงนี้จึงจกว่าเป็นเหตุเพราะความถูกต้อง ถึง
 เหตุที่จะเห็น ได้เพราะ ความที่ใด ยืนก็เห็นท่า ของเคียวกับ
 กับนัยอีกกล่าวมาแล้ว ความที่ชกมาว่าตงนี้ก็เป็นพยาน
 พออ้างได้ว่าเป็นความจริง ใช้จะว่าชวียะเหล่านี้มี
 ภาษาถาวรจักพดกันก็หาไม่ เห็นแต่ชวียะอำนาจความ
 ทอสุดแลแลนตลชคตงกัน ได้เห็นเป็นเหตุ จึงเป็นผลใดตงที่
 ว่ามา ควรที่จะพดมายังนี้

ถ้าจะว่าด้วยสัทนามของเส้นประสาทนั้น ตมชว
 เติมออกจากรวมอง แล้วมกักกำหนดแยกออกไปตลชคตทัว
 สรรพางค์กาย เพราะฉะนั้นแม้ว่าสติจะสั่งชวียะอย่าง

โตไม่ว่ามากน้อย เส้นประสาทก็นำไปมาได้ดั่งนั้นโดย
เร็วทุกอย่าง ควรจะเห็นเป็นอัศจรรย์โต โดยแท้
ว่าด้วยนัยน์ตากับรูป

ยักเริะ โตแย่งความมาสาธก อธิบายด้วยอินทรีย์แต่
ทีละอย่าง ๆ จะแลถึงถึงนัยน์ตาก่อน ชี้ว่าดวงตาของ
เรา แม้ว่าจะเล็กแต่เพียงเท่านี้ เมื่อพิจารณาโดย
ละเอียด ก็เห็นเป็นของควรที่จะพิศวง เพราะเหตุว่ามี
สิ่งต่าง ๆ เย็นหลายแผนกออกไปเหมือนกัน รวมเข้าทั้ง
สิ้นเป็นรูปกลม ซึ่งเขาเรียกนัยน์ตาขาว ๆ เย็นเหมือน
หินงาแพงอยู่ภายนอก นัยน์ตาขาวนี้คือเยื่ออย่างหนา
ที่ตรงกลางลูกตามหน้าตาแก้วดวงหนึ่งสำหรับรับแสงสว่างให้
เข้าไปภายในลูกตา แลที่ตรงหน้าตาแก้วกลมอยู่นอก
มาเหมือนนกขมิ้นแก้วหน้าพิลาพัก หน้าตาแก้วตั้งพร้อมนามา
นั้นใช้ขนไก่ คือที่เรียกกันว่านัยน์ตาตานเอง ข้าง
ในนัยน์ตาอันหนึ่ง หางมเยื่อเหมือน หางมาผลอยอยู่ในน้ำใสอัน
เต็มอยู่ในลูกตา เยื่ออันนี้สำหรับผ่อนแสงสว่างให้เข้า
ไปในลูกตาแต่พอสมควร เติมนัยน์มาที่ข้างหน้าตา
แม้ว่าแสงสว่างกล้า มาแต่เยื่ออันหนึ่งก็เห็นเข้า ถ้าที่
สว่างน้อยก็เบียดออกไป แลเยื่อนัยน์ตาตั้งกล้าวมาแล้ว มี

ดีต่างกันตามชนิดคน คือเหมือนหนึ่งที่เราว่าคนนั้นดีกว่า
 คนนั้นดีกว่าน้ำเงินทองนัก ไซ่อันไกล คือแม้ว่าดี ไก่คนนั้นพบน
 อยู่ข้างหลัง แก้วนั้นก็ปรากฏให้เห็นเปรียบเหมือนอัญชัญ
 รูปที่คิดฝันกระพริบอยู่ภายนอก มีรูปภาพอยู่ข้างหลัง
 ก็ปรากฏชัดของรูปภาพออกมาข้างนอก ตันนั้นตาคนเรา
 ก็เหมือนกันเช่นนี้ ไซ่แต่เท่านั้นที่ตรงศูนย์กลางนั้นตา
 ตายังมีวงอักษณหนึ่ง ที่เราเรียกกันว่าแววตา แม้
 เยื่อเปลือกออกไปแววตาที่ใหญ่ตามออกไป เมื่อเวลาเยื่อ
 ขี้ตาก็ยอมเข้ามาแลแววตาของมนุษย์ก็ขี้ตาวาง ๆ สั้น
 รูปร่างไม่เหมือนกัน ของคนเราสั้นรูปร่างกลม แต่ของ
 แวมก็เช่นอย่างหนึ่ง มีาก็เช่นอย่างหนึ่ง แต่มีฮาการ
 เยื่ออย่างเคียวอกนทั้งนั้น ทหลังเยื่อขึ้นตาคือเข้าไป
 ยังมีแก้วฉายอักษณหนึ่ง สำหรับส่งแสงสว่างเข้าไปให้
 ถึงหมด ในที่สุดดวงตาข้างในอีกทีหนึ่ง ในที่นี้เช่นฝาตา
 หรับรับเงารูปต่าง ๆ ที่นัยนั้นตาเราเห็นให้เข้าไปปรากฏ
 อยู่ในนั้น เหมือนกับเงากระพริบ ผิดกันแต่ที่เงากระ
 ปรกตามธรรมดา รูปภายนอกโตเล็กเท่าใดก็ปรากฏเท่า

^๕นั้น ^๕แต่กระพริบเยนตาของเราอันเงารูปอื่น ให้เล็กลงมา
^๕ได้มาก ^๕ถึงกระนั้นแม้ว่านัยน์ตาเราเห็นรูปอะไรจะเป็นรูป
^๕สัตว์ก็ ^๕รูปเรขาคณิต ^๕ภาวรูปนั้นหน้าแลอย่าให้ใหญ่
^๕กว้างก็ ^๕เงารูปของซึ่งปรากฏกับนัยน์ตาของเราทุก ๆ
^๕อย่าง ^๕ก็เช่นเล็กกลงเข้าไปติดอยู่นัยน์ตาของเราทั้งสิ้น

^๕ตัวว่า ^๕เส้นประสาทตาหรือจะ ^๕โตขึ้น ^๕ความแคบนั้นตา
^๕ไปถึงสมอง ^๕ตั้งพร้อมเข้ามาแล้ว ^๕ซึ่งคนนั้น ^๕ก็เขินถึง
^๕กว่ามาต่อติดกับข้างหลังของนัยน์ตา ^๕เส้นใยเส้นหนึ่งเป็นเส้น
^๕คอดรูปซึ่งกระพริบเข้าไปปรากฏไว้ ^๕เมื่อเห็นอย่าง
^๕ไรแล้วก็รีบไปแจ้ง ^๕ข้อคิดโดยทันที ^๕ตัวว่า ^๕ตัวของคนเรา
^๕ซึ่งอยู่เห็นคนนัยน์ตา ^๕ที่จะว่าไม่มีประโยชน์เลยก็ไม่ได้
^๕เพราะเป็นของสำกริบซึ่งก็มีจะมีให้แจ้ง ^๕อตุมาซึ่งจะไหลลง
^๕มาทางหน้าตา ^๕ไหลซึมเข้าไปถึงนัยน์ตาได้ ^๕เปรียบเหมือน
^๕เรือนเราทมิฬซึ่งสำกริบ ^๕หรือกับนั้นฝนประโยชน์ก็มีได้ ^๕ผิดกับคว
^๕นนั้นเลย ^๕ฝ่ายว่าคนเขาคงมีประโยชน์ ^๕เช่นกับขานทมิฬ
^๕ค้างขมออกของเรือนที่เราอยู่ ^๕เพราะว่าเมื่อเวลาเรา
^๕นอนก็ ^๕ภาวนาคงฟ้าร้องก็ ^๕ถ้าเมื่อเวลาที่มดละอองขึ้น
^๕ไสโครกปลิวมากก็ ^๕เราถอยคานหน้าตาข้างเพื่อว่าจะรับของกัน

อันตราย อันจะมีมาทางหน้าต่างนั้น ความอุปประมาน
 นัยใด หน้าตาของเราที่มีใจ ผกผันเลย เพราะเวลา
 เรานอนเราก็หลับตา เวลาอันตรายสิ่งไรมีมาใกล้ตาเราก็
 พริบตา เวลาผองอุปลิวมาเราก็พริบตา ที่เป็นดังนี้
 เพราะเหตุไรเล่า แท้จริงก็เพราะจะขยับงอนมีให้แกวตา
 เป็นอันตรายด้วยเหตุต่าง ๆ เท่านั้น เพราะฉะนั้นจึงเป็น
 สิ่งควรอุปประมานใกล้กับบานหน้าต่างเรือนของเรา
 ความอัศจรรย์ใจแต่เท่านั้น ยังมีขนตาเป็นเครื่อง
 ขยับงอนผองอุปลิวของอีกชั้นหนึ่งด้วย ถ้าแม้ว่าเครื่องขยับ
 กันเหล่านั้นไม่ขยับงอน ปลอบให้ผองอุปลิวเข้าไปถึง
 ขนตาได้ คราวนี้ของตกเป็นหน้าตาของหน้าตาจะต้อง
 ออกมาชำระล้างให้หมดจด ธรรมดาว่าหน้าตาโดยปรกติ
 ก็ย่อมมีขนตาปกปิดรักษาให้ขนตาชุ่มชื้นอยู่เท่านั้น ก็ยังมี
 เหตุการเกิดขนตาขึ้นขนตา จึงได้มีออกมามากกว่าปรกติ
 ที่ออกของหน้าตานี้มีผลออกอยู่ที่เหนือตาคาแห่งหนึ่ง โดย
 ปรกติหน้าตาออกมาทางนัยเสมอ เมื่อชำระขนตาให้ชุ่มชื้น
 อยู่เสมอแล้ว ที่เหลือใช้ก็ไหลลงทางที่ออกแห่งหนึ่งอยู่
 ริมจมูก แม้ที่เราขยับงอนให้ ก็ดู ภาวผองเข้าตาก็มี หน้า

คาก็ไหลออกมามากเกินที่ไซเข็มปรอทก็ จะไหลลงทางท่อ
ไม่ทันจึงไหลออกมานอกหยันตา

ว่าด้วยหูกับเสียง

คุณของอินทรีย์คือหยันตาของเรา อันเป็นเครื่อง
สำหรับรับแสงสว่างเป็นเหตุ แล้วจึงไหลเห็นรูปต่าง ๆ อัน
เป็นผลจากเหตุนั้นนั้นไซเข็มปรอทก็ไหลลงทางท่อ
คือหูของเรา ก็เป็นเครื่องสำหรับรับความกระเทือนของอากาศ
เป็นเหตุแล้ว จึงได้ยินเสียงต่างๆ เป็นผลจากเหตุนั้นนั้น
ที่ว่าเสียงนั้นคืออะไรแล้ว แต่จริงธรรมดาว่าเสียง
ทั้งปวงก็ย่อมปรากฏได้ เพราะความกระเทือนของอากาศ
เท่านั้น เหมือนหนึ่งเมื่อเรากระชิ่งอินใหญ่ แล้วเอา
มือมาองไว่ ทข่าง ๆ ปากกระชิ่งเราก็ดู สก ได้ว่ากระชิ่งนั้นกระ
เทือน ความกระเทือนนั้นกระเทือนอากาศที่อ ๆ ก็กระออกไป
โดยเร็ว เหมือนดังลูกคลื่น เมื่อถึงหูเราก็กกระทบแก้ว
หูเราจึงได้ยินเป็นเสียงกระชิ่ง ก็แตกเสียงนั้นไปนั้น ถ้า
ยิ่งไกลออกไปก็ยิ่งเบาลงทุกที จนกระทั่งเสียงนั้นเงียบ
ไป เหมือนดังเราเขากอินลีลาที่มลงไปในน้ำๆนั้นก็เป็น
ระลอกกระเทือนนั้นเป็นวงออกไป ยิ่งไกลออกไปลูกกระลอกก็

ยิงเล็กเข้าทุกที เมื่อหมดแรงระลอกแล้ว น้ำหนักหนึ่ง
 แฉ่เป็นปรกติ ความขุประมาณด้วยระลอกนี้ฉนั้นโต เสียง
 ชนแล่นไปเพราะความกระเทือนของอากาศ ก็เช่นนั้นก็
 เป็นแต่ผลึกที่ระลอกกระทบกันออกไปแต่ข้าง ๆ โดยรอบตัว
 แต่อากาศกระทบออกไปโดยรอบทั้งข้างบนข้างล่างแลข้าง ๆ
 ด้วย

ในความทั้งอธิบายมาแล้ว คงเห็นว่าเสียงแล่นไป
 เพราะความกระเทือนของอากาศนี้ จระพักพยายามข้างให้
 เห็นชัดอย่างหนึ่ง คือเมื่อขณะยืนใหญ่ในที่ไกลจากตัว
 เรา ระยะทางกำหนดมอส์ก ๕๐ เส้น เราคอยแลดู
 ขนนั้นอยู่ ก็ระไค้เห็น ควณพลุ่งออกไป จากปากกระบอกกับชน
 ครู่หนึ่งระไค้ ยืนเสียงก็อภายหลัง ก็ถ้าเราอยู่ไกล ขนนั้น
 ก็ระไค้เห็นควณแลโต ยืนเสียงพร้อมกันทุกเคียว ก็เป็นดัง
 นี้เพราะเหตุใด แท้จริงก็เพราะเสียงเกิดด้วย ความ
 กระเทือนของอากาศ จรวมท้าวว่าเมื่อยยืนควณแลเสียง
 ก็ย่อมออกพร้อมกัน เว้นแต่ถ้าเราอยู่ไกลเสียงจึงเกิดมา
 ถึงเราช้า

อีกอย่างหนึ่งที่เราเรียกกันว่าตกของหนักใช้ชนไกลเพราะ
 มีกำแพงภูเขาบังอยู่ เมื่อเราตะโกนก็ ฤาทำเสียง
 ให้เกิดขึ้นด้วย อย่างใดก็ดี เสียงซึ่งกระทบอากาศแล้ว
 ไปกระทบกำแพงภูเขา ซึ่งเย็นของแท่งทึบนั้นเข้า โดย
 ว่าแรงเสียงนั้นมีอยู่ แต่จะแตกหลุดของทึบนั้นไปไม่ได้ จึง
 ค้องกระทบกระทอนกลบมาทางเราอีกทีหนึ่ง เหมือนดัง
 เราขว้างมะนาวไปให้ถูกกำแพงด้วยกำลังแรง ลูกมะนาว
 นั้นก็ค้องกระทอนกลบมาชอกมาอีกทีหนึ่งเหมือนกัน

อีกอย่างหนึ่งถามที่อัสกเส้นหนึ่ง ที่ตรงปากท่อข้าง
 นี้ให้พอกก็ยกปากเรา แลพูดไปทางปากท่อแค่นั้น ๆ คน
 ที่คอยฟังอยู่ข้างปากท่อข้างโน้นก็ได้ยินถนัด ที่เย็นดังนี้
 ก็เพราะเสียงซึ่งออกไปจากปากเรา ติดที่อ้นไม่ให้แพร่
 ไปโดยรอบ รวมแรงของเสียงนั้นให้แน่นไปแต่ในท่ออัน
 ทางเดียว เหมือนดังถ้าจะเทน้ำลงบนของแบน ๆ ซาด้าเป็น
 ชั้น น้ำนั้นก็ไหลซึมซาบไปตามที่ต่าง ๆ ก็ถ้าเรา
 เราเทน้ำนั้นลงในท่อ ๆ ก็ไม่ให้น้ำรั่วไปทางอื่น น้ำก็ค้อง
 ด้งไหลไปตามท่อแค่นั้นทางเดียว

ข้อความทั้งปวงทั้งแสงทั้งมา
 ขุประโมยให้เห็นชัดเชอความนั้นได้
 ฐานของศกมส่วนต่าง ๆ เหมือนกับขนิษนตา
 ภายนอกนั้น ก็เช่นกรวยสำครักษ์คอยจับเลี้ยง
 ลงไปในช่องอก ในช่องอกนั้นเมเยอของอยู่
 ความกระเทอนนั้นหนึ่ง แล้วความกระเทอนนั้นก็แล่นไป
 ตามกระดูกเล็ก ๆ ซึ่งมออยู่ที่คอกนั้น
 ซึ่งขุอยู่ข้างใน ซึ่งก็ติดต่อกันตลอดคอกนั้น

ความกระเทอนนั้นเป็นทุก ๆ คราวที่เราได้ ยืนเสียง
 ไต ๆ มีระยั้งเป็นต้น ฝ่ายว่าเส้นประสาทก็วิ่งรายลงมา
 ตัดกับแก้วหูเหมือนกัน เมื่อความกระเทอนพาเสียงขึ้น
 เข้าไป กระเทอนถึงขนาดที่อยู่ในหลอดแล้ว
 ก็พาเสียงนั้นไปจนถึงตติงกลมาแล้วข้างคอก
 ความกระเทอนของอากาศที่พาเสียงมาถึงหูเรา
 ฟ้าเสียงซึ่งเกิดชนิดหลาย ๆ คราวให้กระเทอนในคราวเดียว
 กันนั้นสามได้ เสียงมาจากหนึ่งก็กระเทอนที่หนึ่ง
 หนึ่งกลของละครทกรวดภาคเขตกิ่งนี้ ถึง โดยว่าทจักรระเร็วที่ สุก

เราก็ได้ ยืนตามจังหวะเขาดี ที่เราจะให้ ยืนเลี้ยงนั้นเป็น
 พกไปทั้งเขาคบตร เวชไฟนั้นห้ามไว้ เพราะถึงนั้นจึงได้ว่า
 ความกระเทือนของอากาศซึ่งพาเลี้ยงมานั้น มาคราวหนึ่ง
 ก็กระทบศรรวาทหนึ่งดังแต่ของมาแล้ว

ข้อประการหนึ่งความชำนาญของศ แลเลี้ยงตาทั้ง
 ๒ อย่างนี้ แม้ว่าจะได้สังเกตแลเห็นก็ยากยิ่ง ๑๕
 มาก เห็นอันหนึ่งเขาว่าเคยอยู่บ้านเมืองอเมริกาข้างเหนือว่า
 พลคนหนึ่ง คนพวกนี้ชำนาญในดาวพวงนี้ แม้ว่าจะได้ พัง
 ฝนเทือกหนึ่ง ก็รู้ว่าเขนพวกของตัว แลไม้ไต่พวกของ
 ตัว คนเช่นเรากันเคยอยู่กับบ้านเมืองที่ผู้คนออกกระตกรก
 ไครมคิงนี้ แม้ว่าจะให้ ไปยืนอยู่กับคนพวกนั้น เราก็คงจะ
 ไม่ได้ ยืนตามเขาคนพวกนั้นสังเกต ไครมคิงที่เคย ฝ่ายว่า
 สัตว์ข้างเราพวกนี้กระต่ายเป็นต้น สัตว์เหล่านี้ไม่ไช่ขยาจ
 มากแลหมี ไป ไต่หลายทางเปะปะ ๑๖
 ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐

ว่าด้วยจมูกกับกลิ่น

ซึ่งจะให้รู้ ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐

เครื่องวิปถันต่าง ๆ ให้ปรากฏกับตัวเรา แท้จริงเรา
 จมกของมนุษย์แลสัตว์เดียรฉานจะไต่มีส่วนต่าง ๆ ประกอบ
 กิ่งหนยงตาแลหูหนยงตาได้ เป็นแต่ปลายเส้นประสาท
 กิ่งว่ามาแลวข้างต้น มาต่อกันตามช่องจมก แม้
 ถิ่นอินโทเข้าไปถึงช่องจมก เส้นประสาทนั้นก็นำอินไปถึง
 สัตกั้งแลสัตว์มาแลวในอินทรีย์อื่น ๆ

ก็แต่ตัววิควงอยู่ ด้วยกลิ่นของสิ่งของต่าง ๆ
 นึกปรากฏถึงหลายให้พิจารณาเห็นชัดว่า กลิ่นทั้งปวง
 เป็นปรมาณูละเอียดออกจากสิ่งของอินเป็นเหตุก่อให้เกิด
 กลิ่นนั้น แลวปลิวผลสมมาที่อากาศจนมาที่ช่องเส้นประ
 สาท ในจมูกเรา เราจึงรู้ว่ากลิ่นนั้นหอมแลเหม็น

ความอัศจรรย์ ใช้แต่เท่านั้น ปรมาณูของกลิ่นทั้ง
 กล่าวแลว คงจะเล็กละเอียดที่สทังปลิวมาได้ ใน
 อากาศไม่ผลงยังแผ่นดิน อีกประการหนึ่งเหม็นถึงจมูก
 เขียง ถ้าจะเก็บไว้ให้มันเหม็นคงยังกลิ่นขอกมาถึง โดยว่า
 จะเขาฆ่าซึ่งสขยกับน้ำหนัก เมื่อแรกเขาฆ่าเก็บไว้ ก็ไม่
 ไตรจะเขาไปกว่านั้น ด้วยขยพยาณแห่งเห็นชัดว่ากลิ่น
 ที่เข็ประมาณูลอยอยู่ในอากาศ คงจะเป็นของเขานล

ละเอียดพิสดาร

ฝ่ายว่าอาการที่คนกลืนของสัตว์บางจำพวก มีข้าง
 แลเห็นอกวางเป็นต้น สัตว์เหล่านี้รู้จักกลืนมากกว่าคนเรามาก
 แม้ว่าใครกลืนคนฤา กลืนสัตว์ร้ายแต่ใดก็ตาม ก็บริบูรณ์ของมัน
 ขึ้นตราาย เพราะฉะนั้นพวกพรานที่ยิงสัตว์เหล่านี้ จึงต้อง
 ถอนวิธีหมอบค้อม ลงมาทางใต้ลม เพื่อจะไม่ให้ลมพาเอา
 ละอองปรมาณูกลืนของสัตว์ไปทางสัตว์เหล่านี้
 ว่าด้วยกลิ่นกับรส

ในส่วนชีวหาอินทรีย์ คือกินอินเป็นเครื่องรับรส
 ทั้งปวงให้ปรากฏกับตัวเรานั้น ก็เป็นทำนองเดียวกับขมุก
 เพราะปลายเส้นประสาทมาต่ออวัยวะโดยมาก แม้ว่า
 จะกินอาหารสิ่งใด พืชอาหารนั้นกระทบกับ เส้นประ
 สาทก็รู้สึกว่าเป็นรสเปรี้ยว รสหวาน รสขม รสเค็ม รสขม
 ประการใด อินทรีย์นั้นประโยชน์เขตแดนแห่งง่าย ๆ ก็คือ
 สามารถจะเลือกสรรอาหารกินได้ตามที่พอใจ

ว่าด้วยกายกับสัมผัส

อินทรีย์ที่การบ ๕ กล่าวคือเครื่องทำใจ รู้สึกความ
 สัมผัสถูกต้องความร้อน ความเย็น แลสิ่งของอื่นที่ต่าง ๆ

กว่าแห่งอื่น เมื่อนมอดกตองของสิ่งใด จึงได้รู้สึกอาการ
 สิ่งของนั้นว่า เป็น วิชณ อชณ แข็ง เป็นต้นดีกว่าหนึ่งในตอนๆ
 แคสตัวเคียรฐานทงปวง ไม่นึกเครื่องสำหรับรักษาความถูกต้อง
 ทเท่ากษณวชองคนเราเลย เหมือนคนทั้งปวงไปนตพ ก็น่าท
 จะไม่มีเส้นประสาทเดินลงไปดัง แคสตัวทงปวงมักจะอาศัย
 ริมฝีปากแลลิ้น ใช้เป็นเครื่องรักษาความถูกต้อง แต่ยังมี
 แผลงอกออกไปข้างอย่าง คอเหมือนคนหนึ่งข้างก็ยอมให้งวง
 แลแมวใช้ศนวดเป็นเครื่องถูกต้อง

ฝ่ายว่าแมลงต่าง ๆ มีแมลงวันเป็นต้นก็มีขาอยู่
 ริมศีรษะครึ่ง ลำตัวรักษาความถูกต้องเหมือนกัน ท
 กล่าวมาด้วยเครื่องรักษาความถูกต้องของสัตว์ต่าง ๆ นี้ ใช้
 ระบุว่าผิวหนังแลกายตวจของสัตว์ ไม่เป็นเครื่องรักษาความ
 ถูกต้องใดนั้นหาไม่ได้ กายของสัตว์ทงปวงก็รู้สึก ได้เหมือน
 กายมนุษย์ เป็นแต่มนุษย์เราใช้ นอสำหรับรักษา
 คว้า แคสตัวเหล่านี้ใช้ช่วยระอณ ๆ คือลมวิมณ
 ปากแลงวงเป็นต้น ตามถนิตในชาติของตัว

(๔) ว่าด้วยโครงเรือนที่เรายู

บัตินจะไปได้แสดงถึงกระดูก อันควรเปรียบประตุ

โคจรกายตฤหะ ส่วนว่าเส้าเรือนอันเป็นต้นไม้ เยื้องท่า
 นันท์ใต้แก่กระตุกขาของเรา อันนิกปราชัญญ์ใต้จักไวเช่น
 ๓ ส่วน กอกระตุกขาส่วนหนึ่ง กระตุกแข็งส่วนหนึ่ง
 กระตุกเท้าส่วนหนึ่ง

ส่วนกระตุกขานันท์เป็นกระตุกที่อนยาวที่สุดทมิในตัวของ
 เรา ในเขของท่าของกระตุกที่อนนี้ ต่อติดกับกระตุกแข็ง
 หัวเข้า มอาการเช่นกับขาน พืชหน้าต่างประตุเรือน เพราะ
 เหตุว่ากระตุกที่ติดกันตรงซอสนั้น ให้กระตุกแข็งกระตุกมา
 ข้างหลังแลไปข้างหน้าได้แต่ ๒ ทางเสมออันกับขานพพืช

ในส่วนกระตุกเท้าอันมีกระตุกเล็ก ๆ ๒๒ ที่อนต่อติด
 กันเป็นโค้ง ขณะเมื่อเราเดินถ้าวาง กระตุกเท้าที่เขน
 โค้งนั้นก็ขอลงไป จนมาเท้าจกเส้นมอถอยด้วยแผ่นคันทเรา
 เขยิบ ๘๒ ๒ กระตุกเท้าเราจะมีแต่ที่อนคยว เวลา
 เราเดินก็คงจะไ้ความลำบากมาก คงจะสคก โผ่น โขกน
 เขนทานองเตยวกขกขมาทเคยว เท้าของเราเมื่อเราขยนอย
 เป็นปรกคณน ถยนอยด้วยสันเท้าทกลางเท้า โค้งอยู่ ๘๒
 เขนทข องกนเส้นโลคคแลเส้นประสาท ซึ่งคยเนองลงมา
 จนถงนิ้วเท้า

ในส่วนกระดูกสันหลังเป็นท่ามกลางตัวเรา มีกระดูก

๒๕ ท่อนต่อซี่โครง ๆ ถัดลงมา ซึ่งเราเรียกว่ากระดูกสัน

หลังนั้น เมื่อเวลาเรากำหนักหนักตัวลง ท่อนต่อกระดูก

เหล่านี้มันโน้มลงมา ก็ถ้าแม่กระดูกสันหลังเราจะเห็นแต่

กระดูกท่อนเดียว เราก็คงจะไต่รับได้ความลำบากมาก

เพราะไม่สามารถที่จะโน้มตัวเขย่งตัวได้

ฝ่ายว่าศีรษะ เรา ซึ่งถือว่าเป็นของวิเศษ กว่าสิ่งอื่นทั่ว

สรรพางค์กาย เพราะว่าเป็นที่อยู่ของสติ และอินทรีย์

ทั้ง ๕ นั้นก็ตั้งตัวอยู่กับปลายกระดูกสันหลัง

ฝ่ายว่าซี่โครงทั้ง ๒๔ ซี่ ซึ่งเป็นโครงอกของเรา

นั้นก็ต่อกันมาจากกระดูกสันหลังเหมือนนก

ต่อไปก็อกกระดูกสันหลัง กระดูกสันหลังเป็นกระดูก

ท่อนเดียวในเชิงบนมทต่อที่ตรงหัวไหล่ แต่ท่อนไม่เหมือน

กับกระดูกเข่า กระดูกที่ตรงต่อเป็นกระดูกกลม เพราะ

ฉนั้นที่ต้นแขนจึงได้ ไทวไทรอบตัว แต่กระดูกปลายแขน

นั้นเหมือนอกกับกระดูกเข่าที่เดียว เพราะพับได้แต่ทางเดียว

เท่านั้น กระดูกปลายแขนเท่านั้นเป็นสองท่อนทั้งปลายมา

คอกก็คางข้อมือ ส่วนกระดูกมอมนั้นเป็นหลายท่อน แต่ท่อน

๘ ท่อน ๓ พามอ ๕ ท่อน ๓ พามอ ๑๔ ท่อน ๓ พามอ
สาม ๆ เว้นแต่ตัวแม่มี ๒ ท่อน

ฝ่ายว่า ฟันซึ่งเป็นของทำนองเคี้ยว วกกับกระดูกฟัน ใน
งอก โทขนได้ตามอายุเหมือนอกกับกระดูกทั้งปวง เพราะฉะนั้น

เมื่อเด็ก ๆ โทขนกระดูกข้างก็ขยาย โตออก แต่ฟันขยาย
โตออกไม่ได้ คนเราฟันจึงขึ้นเป็นสองคราว คือ ฟันน้ำ

นมขึ้นเมื่อเด็ก ๆ คราวหนึ่ง ฟันใหญ่ขึ้นเมื่อโตคราวหนึ่ง
แต่ฟันใหญ่ซึ่งขึ้นทีหลังนี้ ไม่ใช่แต่ว่าจะโตกว่าเก่าอย่าง

เคี้ยว มากกว่าเก่าด้วย มีฟันเต็มกับกระดูก กระดูกของ
มนุษย์เราเป็นอรรวมตาข้อมขยู่ภายใน มีเนื้อแลเส้นเอ็นหนัง

หุ้มขยู่ภายนอก แต่กระดูกสัตว์อย่างจำพวก เหม็นหนัง
ปูแลกุ้งเข็นตนเสล่าน ข้อมมีกระดูกขยู่ภายนอกทั้งนี้

สัตว์เสล่านนี้ใช้กระดูกเหมือนดังโครงกระดูก สำหรับขึง
กั้นเนื้อของของตัวซึ่งขยู่ภายใน แต่สัตว์จำพวกนี้ต้อง

เปลี่ยนกระดูกของทุกขยู่ เมื่อเวลาจะเปลี่ยนกระดูกของเนื้อพวก
ซุกข้อมขยู่กว่ากระดูกเก่าจะหลุดออกหมด แลกระดูก

ใหม่งอกขึ้นแทนที่ แลจึงเห็นพวกสัตว์นี้ได้ขยู่อย่างเดิม

กระดูกทำด้วยอะไร

กระดูกของมนุษย์เราและสัตว์ ทั้งปวงเป็นของประกอบ
 ด้วยธาตุทั้ง ๒ อย่าง คือธาตุแฉะและธาตุแห้ง เพราะว่า
 ถ้าจะเอากระดูกมาชงกรอกอย่างหนึ่งที่เราเรียกว่ามูเรียดกแล้ว
 ธาตุที่แห้งอยู่ในกระดูกนั้นก็หายไป คงอยู่แต่กระดูก
 อ่อนนุ่มที่เคี้ยว ถ้ามีคนนั้นแล้วเอากระดูกเข้าเผาไฟขึ้น
 แแรงแล้ว ธาตุที่แห้งก็หายไป คงอยู่แต่ธาตุที่หนักชงกันนั้น
 ก็แต่ธาตุที่หนักนั้นไม่มถาลังจะเกาะกันอยู่ได้แน่น แม้จะ
 กระดูกเข้างก็หักออกไปโดยง่าย

เพราะเหตุนี้จึงกล่าวมานี้ นักปราชญ์ทั้งหลายจึง
 สันนิษฐานว่า ชงกระดูกเราโดยปรกติมีอากาศชื้นแข็งนั้น
 ก็เพราะกำลังธาตุที่เย็นอยู่ แต่ในส่วนธาตุที่แห้งแล้ว
 ก็ประกอบอากาศให้ คือกักน้ำอยู่นั่นเอง คนเราที่ส่งอายุกระดูก
 มักจะเปราะกว่าเมื่อยังเยาว์ เพราะเหตุว่าเมื่ออายุล่วง
 เข้าในวัยชราแล้ว ธาตุที่แห้งซึ่งมีอยู่ในตัวนั้นก็อ่อนลงไปทุกที

อึ่งนักปราชนุโตตคกรระทุกคน เขากล้องอันมีกำลัง
 ล่องตรวจตเห็นเป็นช่องเล็ก ๆ พรนไปตงนเห็นหมนทขร้างแห
 จงโตเห็น ใ้วาความชองเหล่านเขนทางเคินชองเควชองข่าง
 เหมอนหนงอาหารชองกรเดก ตรงกัยความอประมาควย
 ชอง ในลำคั้นแลกิง ไมคิน เขนทางเคินชองขาง ไมนทเคยว
 ว่างววยเนอ

บกนจะโตพรณเวคววยกล่ามเนอ เป็นอนตมธิสข
 เนอความทอไป เนอชงเปนกล่ามอยุ่ท่วสรพวงกกรยเวา
 อึ่งปรากฎคววยรูปพรณล่ำสันแลพณมชองมณษย์เวาอรรมตา
 ว่าเนอไซจรมคณแต่ประกชกให้เขนตงว่าแลวเท่านันตามิโต
 แทจวังเนอนนเขนชองยคชอกแลศคเขนโต เขนถักขาง
 ลขหนงสอ แลมเขนณกรคชอยุ่กัยกรเดก เพรารณน
 เมอเวลายันเขนเข้าถายคชอก จิงตงเขนชงณกคชอยุ่กัย
 กรเดก ๆ ก็ไซวตามมา จิงโตปรากฎเขนชวการ อึ่งไซว
 ถายชองมณษย์เวา ความชองนจชกควอย่างมาให้เห็น
 คช เหมอนหนง เมอเวา ประสังคจจะเหยียคเขนคชชกไป
 กล่ามเนอชกสวรบหนง ชงชอยุ่ท่วนหลังตรงกัยกล่ามเนอ

ทักแล้วในอีกนั้นก็ยื่นเข้าถึงปลายแขน ให้เหยียดออก
 ไปด้วยอาการหนึ่ง คนเราจึงมีกล้ามเนื้อเป็นคู่ ๆ โดยปรกติ
 กล้ามเนื้อสำหรับให้กระดูกพับไปทางหนึ่ง ออกกล้ามเนื้อ
 สำหรับให้กลับมามี

นักปราชญ์ทั้งหลายเมื่อได้ตรวจโดยละเอียดแล้ว จึง
 ได้ตกลงเรียกว่า คนเราโดยปรกติทั่วทั้งตัวมีกล้ามเนื้อ
 เนื้อประมาณ ๕๕๐ กล้ามเนื้อ ๒๒๕ คู่ เป็นเครื่องสำหรับ
 ประกอบในทางไหวพริบของเรา มันกระดูกเปล่า ๆ ก็ไม่
 สามารถจะไหวไป จึงขอแขนแต่เหยียดแขนให้ ถึง
 ว่าอวัยวะในร่างกายของเรา บางแห่งที่ไม่มีกล้ามเนื้อเฉพะ
 สมอง ที่นั้นก็ไม่สามารถจะกระทำได้แต่โดยลำพัง เพราะ
 คุณสมบัติของกระดูกกล้ามเนื้อประกอบกัน จึงเป็นประ
 โยชน์ในอาการของมนุษย์ทั้งปวง

กล้ามเนื้อทั้งหลายจึงแล้งมาแล้งนั้น แม้ว่า
 ขยายให้ละเอียดออก ไปอีกก็ควรเป็นพิศวงยิ่งนัก เหมือน
 คนแก่ที่พูดว่าเราขยับตัวให้ตรงเท่านี้ ก็ต้องใช้กล้ามเนื้อ
 เนื้อเหล่านี้ลงเห็นยวรงค์กว่าประมาณลง ๑๕ กล้ามเนื้อ

นั้น ฟากพี่แมต ข้องกนม ไศศาสตร์ทำอันตรายกับร่างกายของ
 เราได้ ถ้าผู้เห็นเขาคนใด ให้ มรดอ มอถกคงถอกคนใดนั้น
 โฉนา ไศเกิดเป็นผลผลเลยร่างกายได้ฤาจะลงเขาถระจับ
 ย์ ไศ มรดอ มอนนั้นเองก็คงจะคิด ให้เขียนเพลงอันไพเราะ
 ให้เขียนที่เพ็ญพิณเจริญใจของตัวได้ ใช้แต่เท่านั้นแม่
 ว่าจะเอาปากไถ่ญาติให้ มรดอ มอนนั้นก็คงสามารถ
 จะเขียนด้วยดอขยคำแลศคงสุขทุกข แลความปรารถนาของ
 ตน เป็นอุปการะคุณเกอคุณแก่ร่างกายไศเป็นประโยชน์
 อันไศญยยิ่ง ความอุคจรรย โกลนของมอหมเยยทั้งกล่าวมา
 แลว่า ความเห็น ไศว่าเป็นของ อุคจรรยยิ่งกว่าใครของจักร
 โลก ชงจักรว่าเป็นของวิเศษทั้งปวง เพราะเหตุว่าใครของ
 จักรเหล่านี้ก็ย่อมสำเร็จเพราะมอคนอย่างหนึ่ง คือประ
 การศนงใครของจักรชงเป็นของสำเร็จทำการอันใด แม้ว่า
 จะเขียนของสำเร็จทำไศแต่อย่างเดียวฤาสองอย่างก็ดี ยิ่ง
 คอของมอวิเศษต่าง ๆ ที่อนนชยทอนไศญยประถอบตน จน
 เขียนใครของจักร ไศไศญยมีาศนมาก ฝ่ายมอชของเรานั้น
 ของเด็กมแต่ขอ ๕ นวเท่านั้น ยังสามารถทำการไศหลาย

อย่างยิ่งกว่าคุณของเครื่องจักร แม่ว่า ๒ เครื่อง ๓ เครื่อง
 ผลผลิตหนัก ความชอบใจ พงพิจาณาคุณเหมือนคนหนึ่ง
 เมื่อเราใส่ลูกกลมเล็กของเรา ๆ ก็ใช้ หมอขอเพียง ๓ หมอเท่า
 นั้น ก็ถ้าจะคิดเครื่องจักรเครื่องกลให้ ใส่ลูกกลมเล็กไป
 เหมือนคนหนึ่งหมอเราก็คงจะคิดจะขึ้นจักรใหญ่โต แลจะใส่ลูก
 กลมไม่โตก็เหมือนหมอเราด้วย ความตั้งปองนั้นโต ก็ควร
 เห็นได้ว่า หมอขึ้นเครื่องจักรอันวิเศษประเสริฐกว่าจักรทั้ง
 ปวงด้วยเหตุเป็นหลายประการทั้งกล่าวมาแล้ว

อีกประการหนึ่งอันที่เรียกว่า ๕ ตั้งพรรณนามาข้างต้นใน
 ก็นี้ขอว่า เป็นของเมืองอยู่ในอินทรีย ดินทอง เพราะเป็น
 สิ่งสำคัญสำหรับวิสัยสัมพัทธ์ความถูกต้องยิ่งกว่าช่วยอะไร ๆ ถ้า
 จะว่าด้วยสิ่งอันประกอบให้ใช้หมอของเรา ก็ควรเป็นท
 พิศวงใจ อีก เพราะกล่ามเนื้อหมอมืออยู่แต่หมอย ไม่เหมือน
 กับแขนขาของคน ๆ กล่ามเนื้อใหญ่สำหรับที่จะตั้งกระดูกนิ้ว
 มือ ให้แก้มแลให้เหยียด นนอยุ่ท แขนงมี เส้นเอ็นอันยาวกล่าม
 คลอกลงมาลงปลายนิ้ว ก็ถ้าแลกล่ามเนื้ออันนี้กระมัง
 อยุ่ที่หน้ามือถ้าหลงมือก็ค ก็ระล่ำยากก็ขำร่างกายมาก

เพราะ เมื่อกระต๊อบกระต๊อบทั้งนี้ทั้งนี้ ถึงจะออกเข้าพวกเจียยงนี้ก็
 ถึงกล่าม เมื่อที่เท่า ของเราก็นอนอย่าง เดียวกับเมอเหมือนกัน
 คอกกล่ามเมื่อใหญ่ขึ้นอยู่เสียทีหนึ่ง เพราะคนเมอเท่าจริงโตขึ้นจึง
 แรงทบทวน ลงจะกระต๊อบกระต๊อบนี้ก็ไม่เหมือนกันที่
 เขานา

ว่าด้วยนอนหลับ

ในที่จะชอถามว่าท่านว่าต้องนอนหลับนั้น เพื่อ
 ประโยชน์อันใด ความที่หลับนั้นก็ว่าร่างกายอย่างใดก็ตาม
 อธิบายในคำถามนั้น แม้ว่าให้ ผู้ที่ไม่มีความรู้ตอชก
 คงจะตอชได้ แต่ว่า ความที่หลับนั้นเป็นการบำรุงให้มีความ
 สบายสบายเหมือนคนนอนหลับนั้น คำตอบทั้งนี้
 ก็เป็นความจริงอยู่ ก็แต่หาผลดีของถวณตามจริงไม่ แต่จริง
 เหมือนกับแลเคอร์ของโถกลต่าง ๆ มีเรือไฟเป็นต้น เมอเปิด
 เคอร์ของไฟได้ เห็นให้ หมนไปส่นถ้าคนคน เวลา เมานอนแล้วก็
 ตอชจำเป็นหยาพิศเคอร์ของไฟนั้นซอมแซมแก่ ใจให้บริบูรณ์
 แล้วจึงเปิดเคอร์ใช้การต่อไป ถ้าไม่ทำตงนั้นเคอร์ของก็ตง
 จะสึกหรือพาเข้ารุดรุด ไทรมไปโดยเร็ว

- ความชอบประมาทอันผิดใจ ช่างคนเราคือของนอกนอกร่าง
 ศลขันธ์ ก็เป็นการพัวพันบ่วง ช่อมแซมเครื่องจักรภายใน
 ในกายของเราเช่นกัน คือเห็นอันหนึ่งเวลาเราก็นอนอยู่
 สติแลอินทรีย์ทั้ง ๕ ก็ย่อมหมองทึบระกอบการของร่างกาย
 อยู่นั้นทุกขณะ เมื่อเวลาสติก็ไม่ได้คิดอ่านสิ่งใด อิน
 ทรีทั้ง ๕ ก็ไม่ได้รู้สึกอย่างใดเป็นแต่หัวใจยังคงสุขโลภติด
 อยู่เสมอเท่านั้นเพราะโลภติดเหล่านั้นต้องไปใช้ช่อมแซมสติ
 แลอินทรีย์ แลกล้ามเนื้อเส้นเอ็นทั้งปวง อันเห็นคเห็นอย
 แลข้อนิ้วเท้าอันใดก็วิบุรณแลปรกติอย่างเดิม เพราะฉนั้น
 คนเราเมื่อเวลาอันหลับ จึงมีแต่อาการหายใจแลใจเต้นเท่า
 นั้น ความคงชื่อยายมาน จะอ้างพยานมาซึ่งแรงให้เห็น
 พึงตั้งเกดศตด้วยดำวา

เมื่อเวลานอนเรานอนหลับแต่ใฝ่ฝันว่านอนในใจมากแต่
 ชกเวลานอนหลับสติไม่ใฝ่ฝัน ถึงโดยว่า ๒๖ นั้นจะนอน
 นานได้เท่ากัน เวลาตื่นขึ้นก็ไม่เคยขมสขายเท่าวันที่ไม่ได
 ฝัน ที่เป็นดังนี้เพราะเหตุไรเล่า แท้จริงเพราะว่าขณะที่
 นอนสติ ไม่ไปพัวพันเป็นปรกติคิด พึงอ่านพิเคราะห์อยู่ในความฝัน

แคว้นเทศนาของเหล่าบัณฑิตนั้น สติไม่โต คิดอ่านอันใด ความที่
 ผู้คิดนั้นก็อาจจะเปรียบโดยอุบายต่าง ๆ ก็เหมือนดังคนสอง
 คนคนหนึ่งทางมาเห็นแต่เห็นน้อยแล้วแลศยคนหนึ่ง ลงพัก คนหนึ่ง
 หนึ่งเห็นเป็นปรกคิตตามสหาย แลอีกคนหนึ่งกระตือรือร้นชกกระตือ
 เทามเสคว่าไซว่วนวายไป ถึงนั้นก็เห็นได้ว่า คนไหนจะ
 ช้อนเฟลยมากดีกว่ากัน

มล็ดตัวข้างจำพวก คชกยล้างความแมลงวันแมลง
 มุมเสดอันเป็นต้น เมื่อเข้าฤดูหนาวก็ไปเที่ยวช้อนเงินหาที่
 พักนอนตลอดฤดูหนาว หนึ่งถึงฤดูร้อนจึงค่อยออกจากที่พัก
 ช้อนเงิน แลยังมีมล็ดตัวอีกจำพวกคชกยล้างฤดูหนาวตั้ง
 หนึ่งเหมือนกัน แลมล็ดตัวจำพวกนั้นชอบเที่ยวหาอาหารไปเก็บ
 รวบรวมไว้ก่อนแล้วจึงนอน เมื่อวันใดแสงพระอาทิตย์
 ส่องสว่างความหนาวก็ค่อยน้อยลง สัตว์เหล่านั้นก็ค่อยขึ้นบิน
 หาอาหารที่ตัวสะสมไว้ ครั้นหนาวจึงเข้าก็เล่นต่อสู้ไปชกกัน
 ถึงฤดูร้อน

ว่าด้วยความตาย

มนุษย์เกิด สัตว์เกิด ภาพฤกษ์ชาติทั้งปวงก็เกิด ก็

ย่อมมีความตายเป็นความจริงอยู่เป็นของแน่นอนจะหลีกเลี่ยง
 หนีไปไม่พ้นด้วยเหตุนี้จึงมีกษัตริย์ที่มั่งคั่งและ
 เก่งกาจในแผ่นดินก็มิได้ละเลยที่จะหาคนดีมาสั่งสอน
 ทั้งศิลาจารึกของพระกษัตริย์ที่เมืองสุโขทัยก็ปรากฏว่า
 ครั้นเมื่อชายชราคนหนึ่งมาหาเจ้าเมืองสุโขทัยว่า
 ฝนตกแต่ตกก็ความฝนนั้นชุกชุมมากกระหน่ำเข้าก็
 ฝนก็คงจะพังทำลายลง ไม่สามารถจะตั้งอยู่ได้ ความอุป
 หมายฉันใด ก็เช่นนั้นก็ร่างกายของเราอันเป็นของไม่เที่ยง
 ย่อมมีความเกิดขันธ์ไปเป็นธรรมดา ถ้าไม่มีเหตุอัน
 ครอบงำไว้คอยระงับไว้ก็พินาศทำลายไปเสียจนวิญญู
 ณ์อันวิญญูไซ้ เมื่อถึงแก่ความตายแล้วก็จะไปเป็น
 ชาติ เพราะฉะนั้นจึงควรระวังร่างกายซึ่งไม่สามารถจะ
 ตั้งอยู่ได้ก็เหมือนเช่นนั้นก็ทำลายลงเพราะตัวไม่เสถียร
 ใจของเรานั้นก็เหมือนเช่นนั้นก็แตกความตายมาถึงเข้าแล้ว
 ย่อมพินาศสลายไปไม่คืนเป็นรูปได้ดังเดิมอีก ความตายเป็น
 ที่สุดกว่าหนาคมนต์โลกทั้งปวงจะอธิบายชี้แจงก็ไปไม่ได้

ธรรมดาที่ต่าง ๆ อันเลื่อมใสในลัทธิศาสนาต่าง ๆ ก็

เมื่อกล่าวในคำกราบทูลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชถึงความตายก็
 ย่อมพรรณนาความสยบเนืองกับคำสนลลทอิ ตามที่คนเข็ชช
 นั้น เหมอนั้น หงษ์ ชนเจ้าพวกซึ่งนับถือศาสนาว่าผู้สร้างมีผู้ตั้ง
 เคารพจะนำคนให้ถึงสุคติในโลกหน้าเหล่านี้ ก็ลงเนื้อเข็ชช
 เห็นว่าถ้าวิงวอนอ่อนน้อมต่อท่านผู้นั้น เมื่อตายแล้วท่านก็คง
 จะช่วยยกย่องตัวไปตามประสงค์ ศาสนาตั้งว่านมัศาสนา
 ฝรั่งแขกแลพราหมณ์เป็นต้น ถ้าจะว่าแท้จริงศาสนาลลทอิเหล่า
 นี้ เมื่อพิจารณาโดยละเอียดก็สมควรคิดคำนึงเป็นอันมาก
 เพราะเป็นของเหลือวิสัย ความรู้มนุษย์จะล่วงไปเห็นฤ
 าศพยานมาอ้างอิงแต่อย่างหนึ่งอย่างใด นอกจากความที่
 กำหนดแก่เข็ชช เขาในใจฤชชไปตามลลทอิคำสั่งสอนที่ท่าน
 แด่ก่อนท่านถือมาเท่านั้น ก็แต่ศาสนธรรมวินัยของพระ
 สัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองแล้ว แลสั่งสอน
 เวไนยสัตว์นกรทั้งปวงนั้น ที่พระองค์จะไตร่ตรองความสยบใน
 โลกสวรรค์มาแล้วโดยมั่งคั่งจนชนทั้งปวงให้เลื่อมใส ถ้าจะ
 รัยช่วยเหลือคุ้มครองชนเหล่านั้น ๆ ส่งไปสวรรค์ทั้งศาสนาลลทอิ
 ชน ๆ นั้นหาไม่ได้

คำสั่งสอนศาสนาอื่น ๆ ย่อมกล่าวถึงความสุขสำราญ
ในสวรรค์เทวโลก ว่าอุดมวิเศษยิ่งที่สุด ไม่มตยงชน
ไปกว่านั้น

แต่คำสั่งสอนซึ่งพระพุทธเจ้าทรงเทศนาขึ้น พระองค์
ไม่ยกความสุขในเทวโลกว่าประเสริฐเป็นอย่างยิ่ง เพราะ
ถึงจะมีความสุขยิ่งกว่ามนุษย์โลกนี้ก็ตาม ก็ยังมีได้วิมุตติ
หลุดพ้นไปจากอุปกิเลสเครื่องเศร้าหมองในสันดานกล่าวคือ
ตัณหาเป็นต้น ก็เมื่อตัณหายังไม่หมดตรรายโค ทุกข์ทั้ง
ปวงคือความเกิดแก่เจ็บตายเหล่านี้ ไม่สามารถจะหลุดพ้นไป
ได้ เพราะฉะนั้นพระองค์จึงยกพระนิพพานคือความดับตัณหา
ได้สนิทไม่เหลืออันว่าประเสริฐกว่าความสุขทั้งปวง ไซ้
แต่พระองค์จะตรัสรู้ เฉพาะแต่ว่าความเกิดแก่เจ็บตายเป็นวัฏ
ทุกข์ แลตัณหาว่าเป็นเหตุก่อให้เกิดทุกข์แลพระนิพพานเป็น
ที่ดับทุกข์ทั้งปวงรณนามาเท่านั้นหาไม่ได้ พระองค์ตรัสรู้หน
ทางทั้ง ๘ อันจะนำผู้ปฏิบัติให้ ได้ถึงความสุขอย่างยิ่ง คือ
พระนิพพานนั้นแล้ว แลได้สั่งสอนให้ผู้ชนตรัสรู้ ได้ด้วยเป็น
อันมาก ทั้งนั้นก็เห็นพยานว่าธรรมคำสั่งสอนของพระ

พทอเจ้า ย่อมเป็นของจริงแท้แลประกอบด้วยประโยชน์อัน
หาที่จะคัดค้านมิได้เลย

เมื่อก่อนจะถึงปริโยสานที่สุดความในเรื่องกายกฤหะ
จะชอยยกตัวอย่างเดิมมาอุปมาสักข้อ ๑ คือที่ว่าร่าง
กายของเราอันเปรียบเหมือนนกขี้เหย้าเรือนนั้น อรรถนาคา
ว่า เรือนแม่ว่า ไปปลุกในป่าที่เปลี่ยวมักจะเป็นภัยกับเจ้าของ
เพราะเหตุว่าเป็นที่ไกลภัยต่าง ๆ มีโจรภัยเป็นต้น ก็ถ้า
เรือนใดตั้งอยู่ในบ้านเมืองแลอยู่ในแคว้นความปกครองของ
ศเจ้าของเรือนนั้นแม่ ถึงว่าจะทำการตามกไม่ได้ตามชอยใจ
ของตัว ก็เป็นผู้ห่างจากภัยทั้งหลาย มีโจรภัยเป็นต้น
ความอุปมาว่าด้วยเรือนอันปลุกอยู่ในที่ ๒ สถานนั้นเรือนใด
ร่างกายของเราก็เหมือนทั้งเรือนอันมีจิตวิญญาณ เป็นเจ้า
ของ ถ้าไม่ยังสติ ใ้กักขังไว้ปล่อยยให้ร่างกายประพฤติเป็นพาล
ทุจริตด้วยกายถาวจากแลใจก็ดี ร่างกายก็จะไม่พ้นภัยอัน
ตรายต่าง ๆ เหมือนทั้งเรือนอันปลุกอยู่ในที่เปลี่ยววณนั้น ก็ถ้า
คนใดมีอุปนิสัยแลขีญญาณมาละเว้นสังคามกทั้งปวง ยังสติให้
ตั้งมั่นอยู่ในสิ่งที่ชอบ ประกอบความประพฤติตามพระพุทโ

วาตเป็นสัมมาปฏิบัติ เพราะความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย
 ผู้หนึ่ง ก็ จะ มีความสุขแลความเจริญวิริยอุตสาหะวิริยะ
 อุตสาหะทั้งปวง เหมือนคนตั้งเรือนอันผู้มีปัญญาเป็นเจ้า
 ของปลูกขนในประเทศสถานอันสมควรนั้น ก็ จะบริบูรณ์ด้วย
 สมบัติสยวงค์ตระกูลตลกขกกาลนาน มั่นเอนความในหนึ่งสถ
 สุนทโรวาทพระราชนิพนธ์พระบาท สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้า
 อนุเคราะห์ไว้ว่า “อันมรณะกาลคือความตายมิได้รอตัว เสีย
 แรงไถ่ซึ่งเกิดมาประสบพบพระศาสนาเข้า ครั้นหนึ่งเป็นลาภ
 อันใหญ่ คนไถ่มาถึงวิเศษนัก ขยำพียงชีวิตแลร่างกายของ
 คนอันเป็นทริก ให้ตกลงไปเสียเปล่าด้วยหาประโยชน์คุณ
 มิได้ ฯลฯ” พระบรมราชาโฆวาทดังนี้ ก็เป็นคำควรแก่ผู้
 แสวงหาประโยชน์ จะพึงเชื่อถือปฏิบัติตาม จะได้เป็นความ
 เจริญสุขโดยชอบธรรมเพราะสัมมาปฏิบัติกันทุกประการ

ดิศวรรกุมาร

หลวงสนธิ จิตรคัลป์ไปแล้ว

เกียรติคุณพ่อของแม่หลวงสถิต

ยังฝังแน่นแนบสนิทมิตรทุกคน

ชื่นชมซาบสันทนุญาติไซ้ปราศไป

คุณมิตรไท่อุทิศ บุญพิเศษ

คือมีเทศน์ ภาศาทาน การยิ่งใหญ่

บุญยิ่งข่วงอีกสวดพระมาลัย

อุทิศให้แก่คุณหลวงผู้ล่วงเทอญ ฯ

หลวงสนธิอนุรักษเรือง

มรณา

นางเมียรชยทิวา

หลวงพิน

เกียรติคุณท่านแม่ปรา

กฏแก่ คณะนอ

ขออุทิศผลบุญอัน

สิ่ง คตบสนอง

หลวงสนธิ ฯ จิตรคัลป์

หนึ่งร้อยวัน ผ่านพ้นไป

ญาติบุตรสุดธิดาลัย

กระทำบุญสุนทรทาน

ท่านสถิตสถานใด

ของงไทรขยปฏิการ

ส่วนบุญม ไสพาว

ของบุตรญาติและภรรยา

แม่เกิดว่าเนติใหม่

ของงไทรรวมวาสนา

คุณทั้งคนหลังมา

จงประสิทธิ์สัมฤทธิ์เทอญ

"คณะวิภโพนินายก"

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ อักษรนิติ บางขุนพรหม พระ
หน้อย อัครวิทย์ ผู้พิมพ์และโฆษณา 4/7/9